LA PAU EN MOVIMENT

PROTESTES, POLÍTIQUES, IMPACTES. LES EXPERIÈNCIES DEL MOVIMENT PER LA PAU A ITÀLIA I ESPANYA

BARCELONA, 29-30 D'OCTUBRE DE 2010

DOCUMENTS 6/2011

INSTITUT CATALÀ INTERNACIONAL PER LA PAU

LA PAU EN MOVIMENT

PROTESTES, POLÍTIQUES, IMPACTES. LES EXPERIÈNCIES DEL MOVIMENT PER LA PAU A ITÀLIA I ESPANYA

BARCELONA, 29-30 D'OCTUBRE DE 2010

INSTITUT CATALÀ INTERNACIONAL PER LA PAU

© 2011 Institut Català Internacional per la Pau
Gran Via de les Corts Catalanes, 658, baixos · 08010 Barcelona
T. +34 93 554 42 70 | F. +34 93 554 42 80
icip@gencat.cat | www.icip.cat

Aquesta relatoria correspon al seminari internacional «La Pau en moviment. Protestes, polítiques, impactes. Les experiències del moviment per la pau a Itàlia i Espanya» organitzat per l'Institut Català Internacional per la Pau, que es va realitzar a Barcelona els dies 29 i 30 d'octubre de 2010.

Relator
Aquesta relatoria ha estat realitzada pel Jordi Calvo.

Maquetació
Àtona, S.L. / gama, sl

ISSN
2013-9969

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ 5

2. RESUM EXECUTIU 7

3. PRESENTACIONS 10

3.1. PRESENTACIÓ DEL SEMINARI 10

3.2. LA CULTURA POLÍTICA DEL MOVIMENT PER AL PAU. *PRESENTACIÓ DE GIULIO MARCON* 11

3.3. PACIFISME VERSUS *REALPOLITIK*. POLÍTICA INTERNACIONAL I COMPARACIÓ AMB LES INSTITUCIONS. *PRESENTACIÓ DE RAFAEL GRASA* 14

3.4. ESTAT DE LA QÜESTIÓ DEL MOVIMENT PACIFISTA. *PRESENTACIÓ DE JAVIER ALCALDE* 16

3.5. COM ES POT ANALITZAR L'IMPACTE DELS MOVIMENTS SOCIALS? *PRESENTACIÓ DE DONATELLA DELLA PORTA* 19

3.6. PROTESTA I POLÍTICA DEL MOVIMENT PER LA PAU A ITÀLIA. *PRESENTACIÓ DE MARIO PIANTA* 21

3.7. EL MOVIMENT PER LA PAU A ESPANYA. *PRESENTACIÓ DE JOSÉ LUIS GORDILLO* 24

3.8. ESTUDI DE LES MOBILITZACIONS PER LA PAU. *PRESENTACIÓ DE MARIO DIANI* 26

4. DEBATS DEL SEMINARI 28

4.1. EL MOVIMENT PER LA PAU I L'ACCIÓ POLÍTICA COL·LECTIVA 28

4.1.1. CULTURA POLÍTICA DEL MOVIMENT PER LA PAU 28

4.1.2. RELACIÓ ENTRE EL PACIFISME I LA *REALPOLITIK* 32

4.2. QUÈ SÓN ELS MOVIMENTS PER LA PAU I COM ES DEFINEIXEN 34

4.2.1. ESTAT DE LA QÜESTIÓ DEL MOVIMENT PACIFISTA 35

4.2.2. DEFINICIONS PER A LA PAU 37

4.2.3. RELACIÓ ENTRE EL MOVIMENT PER LA PAU I EL MOVIMENT CONTRA LA GUERRA 39

4.3. ESTRATÈGIES I IMPACTE DEL MOVIMENT PER LA PAU 42

4.3.1. IMPACTE DEL MOVIMENT PER LA PAU 42

4.3.2. ESTRATÈGIES DEL MOVIMENT PER LA PAU A ESPANYA I ITÀLIA 47

4.3.3. EL PACIFISME I LA NOVIOLÈNCIA EN SITUACIÓ DE CONFLICTE ARMAT 53

5. ANNEX 55

5.1. PROGRAMA DEL SEMINARI 55

1. INTRODUCCIÓ

1

El seminari «La pau en moviment. Protestes, polítiques, impactes. Les experiències del moviment per la pau a Itàlia i Espanya», celebrat a Barcelona el 29 i 30 d'octubre de 2010, va tenir com a acte introductori una tertúlia oberta al públic sobre les experiències del moviment per la pau a Itàlia i Espanya, en la qual van intervenir Luciana Castellina, exeuroparlamentària italiana i Francesc Tubau, portaveu de la plataforma «Aturem la guerra» de Barcelona. Durant els dos dies del seminari es va facilitar un espai obert, i es va animar tots els assistents a intervenir, per tal de generar un ambient de treball que ajudés a aconseguir els objectius següents:

a) Constituir un fòrum de trobada per estudiar els diferents cicles del moviment per la pau (acadèmics, antics activistes i activistes actuals).
b) Presentar i debatre un conjunt de treballs o *background papers*, tant generals com dels dos casos concrets (Itàlia i Espanya).
c) Analitzar els casos d'Itàlia i Espanya com a estudi pilot, per la confluència d'evolucions històriques, possibilitat de comparar dos casos similars i pel fet que hi ha contactes establerts des de fa anys entre ambdues comunitats.
d) Plantejar possibles vies de continuïtat d'aquest treball conjunt en un projecte a llarg termini que inclogui l'ampliació a altres països europeus, així com la creació d'un futur observatori de les tasques del moviment per la pau.

Es va comptar amb la participació d'un bon nombre d'activistes i estudiosos del moviment per la pau italià i espanyol, les aportacions dels quals han conformat les presentacions, les intervencions i els debats recollits en aquesta relatoria. Figuren aquí les intervencions més rellevants de cadascuna de les persones presents en el seminari, prestant una atenció especial a les presentacions específiques, que van donar motiu a debats tant sobre les temàtiques tractades en aquestes com sobre aspectes que anaven sorgint al llarg de les discussions i que, en alguns casos, van aparèixer de forma recurrent. És per aquesta raó que aquesta relatoria es presenta en dos blocs. En el primer es recullen les idees principals de les presentacions sobre les temàtiques especificades en el programa, que van tractar sobre cultura política del moviment per la pau, pacifisme versus *realpolitik*, l'estat de la qüestió del moviment pacifista, l'impacte dels moviments socials, la protesta i la política del moviment per la pau italià i espanyol i l'estudi de les mobilitzacions per la pau. En el segon bloc es recullen els debats i intervencions sorgits, que a més de respondre a les presentacions inicials també van respondre a: les definicions de pau, la relació entre el moviment per la pau i el moviment antiguerra, i el paper del pacifisme i la noviolència en situacions de conflicte. A fi de realitzar una ordenació temàtica dels debats s'han establert tres eixos principals en els quals queden emmarcats: el primer d'aquests sobre cultura política, el segon

sobre què és el moviment per la pau i com es defineix, i un tercer sobre el seu impacte i estratègies. Finalment, cal esmentar que els es relaten aquí no van ser els únics debats que hi va haver, però sí que van ser els més representatius i rellevants, a més, com es podrà comprovar al llarg de la lectura, es pot trobar que tots han estat íntimament relacionats al llarg de tot el seminari.

2. RESUM EXECUTIU

2

El seminari ha començat presentant un esquema històric per a l'anàlisi del moviment per la pau que distingeix el període de la postguerra (referit a la Segona Guerra Mundial), el dels anys vuitanta, el dels noranta i el posterior a l'11-S (del 2001 fins ara). A continuació s'han presentat les continuïtats i les discontinuïtats en el moviment per la pau relacionades amb els canvis històrics que s'han produït. Un element al qual s'ha prestat una atenció més gran és el de la relació entre l'esquerra política i el moviment per la pau, destacant que s'ha passat de fases d'una dependència major de l'esquerra tradicional, a fases, com l'actual, d'una autonomia i treball en xarxa major del moviment per la pau. Un altre dels aspectes destacats ha estat l'impacte del moviment per la pau en la cultura política que, comparativament amb els moviments feministes i ecologistes, el pacifista ha tingut aparentment una repercussió menor.

Les estratègies del moviment per la pau han estat definides a través de suggeridores metàfores i imatges. Alguna de les quals, com la del núvol de mosquits, es refereixen a la manera d'actuar del moviment per la pau per aconseguir els seus objectius. El núvol de mosquits tracta de mostrar la importància del treball en xarxa i autònom que, si manté la seva persistència, finalment aconsegueix tenir un gran impacte en el sistema. S'ha introduït també la idea que el moviment per la pau és com una balena, fent referència a com la visibilitat del moviment per la pau és major en moments de grans mobilitzacions o pràcticament nul·la quan aquestes no existeixen. És a dir, el moviment per la pau es caracteritza per passar de la mobilització a la desmobilització de manera molt ràpida.

S'ha subratllat la importància dels centres d'estudis per la pau pel que fa a la influència en el discurs polític. En relació amb això, la investigació per la pau adquireix gran importància. Sent una de les seves funcions la consecució d'una confluència en les definicions dels aspectes clau de la pau i la noviolència, per no caure en un pacifisme que no ho sigui com a tal o que fins i tot pugui arribar a no ser no violent.

En una introducció a la relació entre la *realpolitik* i el moviment per la pau, s'ha constatat que la *realpolitik* és una pràctica generalitzada pels estats i en els propis estats, i això ha de ser tingut en compte pel moviment per la pau a l'hora de triar les seves estratègies d'acció i influència. S'ha ressaltat la importància del canvi d'estratègia que s'ha de donar segons el canvi polític produït, com és el cas de la fi de la guerra freda, que ha donat pas a l'unilateralisme, primer, i al multilaterialisme actual (enfront del bipolarisme que regnava anteriorment). El moviment per la pau s'enfronta a la *realpolitik* a través de les campanyes, de la incidència cultural tant en l'educació com en la política, de la investigació i de les mobilitzacions i protestes.

Ha quedat patent que els moviments per la pau són diferents i tenen prioritats diverses segons el país o context al qual ens referim. S'ha constatat la diferència entre els moviments per la pau del nord i el sud d'Europa, ressaltant certs punts en comú entre l'italià i l'espanyol, fins i tot considerant les diferències evidents de la seva determinada realitat històrica. Han resultat clares les diferències entre el moviment per la pau i el moviment contra la guerra, per bé que sembla que la relació entre ambdós seguirà sent necessària vist el panorama futur de guerra i violència que molt probablement s'està dibuixant al món.

Un altre dels aspectes destacables ha estat el de com situar la noviolència en espais compartits amb el moviment antiguerra. Dos casos recents han servit d'exemple d'aquesta difícil relació entre el moviment per la pau i el moviment antiguerra. Un d'aquests es va donar en l'assemblea antiguerra de l'FSM de Mumbai (2006), quan una part de l'assemblea acceptava el suport a la resistència iraquiana (armada). Un altre dels exemples ha estat el de les recents protestes contra l'OTAN a Estrasburg (2009) en les quals una minoria de grups violents va acaparar tota l'atenció mediàtica d'una protesta plantejada de forma pacífica, per no haver establert els límits entre els no violents i els violents amb claredat.

El moviment per la pau s'ha distingit del treball per la pau, fet que ha ofert un marc més ampli d'aquells que es dediquen, d'una o altra manera, a la construcció d'una cultura de pau. Així mateix, s'ha ressaltat el risc de l'apropiació d'alguns dels termes del pacifisme per part d'actors violents, com la instrumentalització que els exèrcits fan actualment del militarisme humanitari.

Sobre el terme *pacifisme* i d'altres de relacionats, s'han realitzat distincions entre el pacifisme concret, el d'ordre democràtic, el desarmament, el no violent, l'ideològic, i fins i tot l'antineoliberal o antisistema. Amb això es mostra la riquesa d'enfocaments existents, així com la necessitat i la probable dificultat d'establir consensos pel que fa a les definicions. També en referència a la terminologia, s'ha distingit entre dos tipus principals de noviolència. Una d'aquestes és la noviolència pragmàtica (sense ànima), que pot ser la predominant en l'actualitat en els moviments socials que es donen cita a l'FSM. Una altra d'aquestes és la ideològica, menys estesa, basada en valors i que és assumida com una forma de vida. En relació amb la noviolència o el pacifisme en situació de conflicte armat, s'han plantejat dubtes i dilemes sobre com ser-hi i ajudar sense imposar la nostra visió i sobre la importància de l'opinió de la població víctima de la violència.

Han estat profunds els debats i les intervencions sobre què se sap i què no se sap dels moviments pacifistes, fent referència a les campanyes existents, algunes de les quals identificades com de gran èxit (la prohibició de les mines antipersones o de les bombes de dispersió), als estudis realitzats, a les experiències i testimoniatges, a la falta d'estudis sobre l'impacte polític, mediàtic i social del moviment per la pau i al necessari estudi dels casos de fracàs i d'èxit.

L'impacte dels moviments socials i, per tant, del moviment per la pau presenta una sèrie de dificultats per mesurar-lo, per la subestimació del pacifisme, per l'arrogància de les elits i per la frustració dels mateixos activistes pacifistes. És preferible estudiar casos i campanyes concrets i fer una anàlisi del procés més que de la causa-efecte.

Tot i que les decisions es prenen fora de l'àmbit d'influència del pacifisme, perquè ja no les prenen els governs, sinó institucions supranacionals, el pacifisme aconsegueix efectes sobre les polítiques i sobre les idees. Se'n pot mesurar l'impacte segons l'accés a institucions, internament en el moviment mateix, en la generació de capital social, de generació de xarxes, així com a través de la influència en altres moviments, fent-los més pacifistes.

També sobre l'impacte del pacifisme, ressalta la importància de les protestes visibles, al carrer; que les campanyes vencedores són habitualment les proactives, i que el pacifisme ha tingut una capacitat profètica, utòpica, d'anticipació, capaç d'endevinar els esdeveniments futurs. Un altre dels seus assoliments és que les armes nuclears estan pràcticament estigmatitzades, si bé no s'han prohibit. Un fet que també passa amb el rebuig de la guerra, que s'ha generalitzat en l'opinió pública i en els governants, però que no evita que de vegades s'hi recorri, a la guerra. Les mobilitzacions pacifistes han tingut també efectes col·laterals, que han beneficiat campanyes concretes per a l'expansió del missatge pacifista en la població. El pacifisme, en fi, pretén un canvi cultural, però hem de ser conscients que, per això mateix, serà un canvi lent.

El pacifisme ha treballat principalment l'antimilitarisme, el desarmament, el no a la guerra i l'educació per la pau. En les exposicions es va ressaltar el treball pel desarmament des de dins de les empreses d'armes, incidint en la reconversió del sector militar en civil. Entre els assoliments més visibles del moviment per la pau s'han esmentat la creació de la Cort Penal Internacional, la prohibició de les bombes de dispersió, de les mines antipersones i altres tractats pel desarmament internacionals. La debilitat organitzativa del moviment per la pau no explica que hi haguessin mobilitzacions tan grans com les del 2003, que pot ser van tenir grans dosis d'espontaneïtat. A Espanya alguns dels assoliments i fracassos destacats pels ponents van ser no haver pogut evitar la participació espanyola en algunes de les guerres dels últims temps però sí haver aconseguit la retirada de tropes de l'Iraq; o que tampoc s'aconseguís que guanyés el no a l'OTAN, però sí que es va obtenir l'abolició del servei militar obligatori.

Davant del risc d'institucionalització del moviment per la pau, es proposa una radicalitat més gran, aprofundint en la desobediència civil i la noviolència. Es demana que el pacifisme incideixi més en la política, superant el seu individualisme, que el converteix en un anticòs contra la guerra, però no en un actor polític estable. Finalment, s'ha insistit en la necessitat d'arribar als mitjans de comunicació, buscant camins imaginatius per superar la censura existent.

3. PRESENTACIONS

3.1. PRESENTACIÓ DEL SEMINARI

Rafael Grasa, president de l'ICIP, fa uns comentaris breus per explicar com va sorgir la idea de fer aquest seminari. L'origen se situa en contactes vinculats al coneixement de Mario Pianta i al treball de Javier Alcalde. D'aquesta manera el seminari serveix per recuperar amistats, establir contactes i recordar que hi ha una història política, social i cultural dels moviments per la pau a Europa que no ha estat analitzada conjuntament. El president de l'ICIP avança que els moviments dels anys vuitanta, noranta i la primera dècada del 2000 no es poden entendre sense tenir en compte les arrels en les quals es basen: com és el cas del catolicisme i la influència de figures com Gandhi, Aldo Capitini i Lanza del Vasto, entre d'altres.

L'objectiu del seminari és modest, ja que es pretén donar un primer pas per a un possible observatori de moviments per la pau i fer una anàlisi de casos concrets comparats, encara inexistent. Aquesta necessitat també la va identificar Mario Pianta, per la qual cosa es va decidir a començar aquest treball per Espanya i Itàlia i continuar posteriorment en altres àmbits. De fet, les concepcions dels moviments per la pau europeus han estat diferents depenent del seu origen. No obstant això, la continuïtat és important. És per aquesta raó per la qual s'han convidat persones catalanes i espanyoles, i perquè en el futur del projecte hi continuïn col·laborant. Pel que es refereix a l'estructura del seminari, el primer dia estarà dedicat a les cultures polítiques, seguides d'una aproximació al pacifisme versus la *realpolitik* i d'una anàlisi dels moviments per la pau a Europa i una ponència especial de Donatella della Porta, que presentarà el seu estudi sobre el comportament dels moviments socials. El segon dia el seminari se centrarà en les protestes i polítiques del moviment per la pau a Itàlia i Espanya.

Mario Pianta va agrair, en la seva intervenció, a Tica Font i a Rafael Grasa la iniciativa i predisposició a realitzar aquest seminari a Barcelona, ressaltant la qualitat de l'espai de reflexió que suposa l'ICIP. Mario Pianta va destacar que aquest seminari servirà per analitzar trenta anys de treball polític, tractant d'establir un primer pas per a un treball comú, fins i tot a escala europea, ja que serà interessant tant per analitzar projectes i iniciatives com per veure els seus elements de continuïtat.

La idea del seminari no és que es converteixi en un debat estrictament acadèmic, sinó que el que es pretén és que, amb intervencions breus, s'aportin diferents punts de vista que permetin emprendre un diàleg entre estudiosos i activistes de diferents generacions i països.

3.2. LA CULTURA POLÍTICA DEL MOVIMENT PER LA PAU. *PRESENTACIÓ DE GIULIO MARCON*

En primer lloc, el marc històric que servirà de punt de partida és el dels anys de després del final de la Segona Guerra Mundial, cosa que ajudarà a analitzar les dinàmiques socials a Espanya, Itàlia i Europa, esdevingudes fins als vuitanta. Els altres períodes que cal analitzar seran els que se situen en els anys vuitanta i noranta, amb la fi del bipolarisme, i un últim període en el qual avui ens situaríem, l'origen del qual es localitzaria en l'11 de setembre de 2001. Són períodes que posen de manifest els trets comuns i les continuïtats de les experiències polítiques del pacifisme a Europa.

En els anys de la postguerra hi ha elements polítics que no deixen de ser una forma de continuïtat i discontinuïtat. Perquè fins als vuitanta vam assistir al desenvolupament de cultures polítiques, experiències concretes i moviments que es troben encapsulats en el marc de la guerra freda, en el bipolarisme, la qual cosa indubtablement els condiciona. Un exemple d'això són els partisans per la pau en els anys cinquanta, de gran influència, i altres experiències aixafades per la guerra freda, com les línies religioses vinculades a la noviolència. Aquestes van ser punts de partida del pacifisme i estaven referides als ensenyaments de Gandhi o Capitini, definits en els vuitanta i noranta com a formes de testimoniatge. És a dir, hi va haver un pacifisme situat en el testimoniatge individual i col·lectiu i un pacifisme capaç de fer propostes polítiques com el de Gandhi o Capitini, figures que permeten enllaçar amb la reflexió de la noviolència en la política.

A Itàlia hi ha altres experiències vinculades al testimoniatge de sacerdots que proposen la idea d'una noviolència amb un gran impacte polític, mentre que l'esquerra es trobava descol·locada i amb una clara incomprensió de temes com l'objecció o la desobediència civil. De fet, en la *Constituente* del 1946-48, gran part de l'esquerra es va mostrar en contra de l'acceptació de l'objecció de consciència, quan a Alemanya, després de la guerra, sí que havia estat admesa.

El moviment no violent i antimilitarista de la societat civil enllaça amb altres grups, com els quàquers i el Servei Civil Internacional, que han dut a terme un important rol en el marc de l'objecció de consciència. Altres actors que han tingut influència en l'objecció de consciència han estat els catòlics i protestants. A altres països, el bipolarisme de la guerra freda va ajornar aquestes alternatives.

En els setanta sorgeix una forta embranzida pacifista no violenta contra la guerra a Vietnam i contra el colonialisme que va generar un gran impuls per a la lluita per la independència dels pobles africans i en alguns països es parla de l'objecció de consciència.

En els anys vuitanta es produeix una inflexió. Sorgeix un moviment de masses, de lluita contra el rearmament nuclear, que paral·lelament amb altres expressions es construeix com un subjecte autònom, amb una dinàmica independent, que afecta no solament el pacifisme, sinó altres elements com el voluntariat social. Sorgeix una societat civil que posa en discussió alguns punts fonamentals sobre els quals estava basat l'ordre social de la postguerra. Apareixen els drets humans i la seguretat humana, fets que fan que la noviolència surti d'una dimensió minoritària.

Sorgeix per primera vegada la idea de la noviolència com un dels elements de la cultura política que caracteritza el pacifisme. Els ensenyaments de Gandhi, Capitini i altres es difonen àmpliament en els moviments per la pau. Un altre element important que dóna fortalesa al moviment és la seva capacitat d'analitzar les relacions internacionals i el model de desenvolupament. S'incorpora la clau pau-guerra per a l'anàlisi de les dimensions i transformacions del món contemporani. A més, la contaminació amb altres cultures, com el moviment de les dones, és evident. Per exemple, a Itàlia, l'Associació de la Pau es funda sobre la paritat de sexes. Cal afegir que un altre element de rellevància és l'ecologisme; per exemple, a Itàlia, el moviment ecopacifista es defineix com a tal. En definitiva, es produeixen influències d'unes organitzacions en d'altres i entre moviments, sobretot pel que fa als drets humans.

Un altre dels elements que fa referència a la cultura política organitzativa és la mobilització en xarxa, que funciona entre representants més o menys organitzats. N'hi ha un altre, també, d'element que neix de les bases autònomes, fruit de la ruptura dels anys de la segona postguerra, que a Itàlia, per exemple, duu al naixement d'organitzacions del moviment per la pau i de medi ambient, com Pax Christi i moltes més.

En termes de cultura política és interessant parar atenció en el perquè l'ecologisme i el pacifisme han evolucionat de maneres diferents. Mentre l'ecologisme ha donat lloc a partits polítics, el pacifisme, per contra, no ho ha fet. És interessant comprendre els punts en comú, perquè són moltes les forces pacifistes que han confluït en els corrents verds.

Dels anys vuitanta als noranta, hi ha novetats importants que influeixen en el pacifisme a Europa. S'arriba a la fi de la guerra freda i en els anys noranta no se sap gaire bé cap a on ens dirigim. Es produeixen esdeveniments significatius, com les guerres dels Balcans i la del Golf, que mostren un escenari unipolar. Són les «noves guerres» de Mary Kaldor que ens situen en un nou marc. Perquè la guerra nuclear era una guerra llunyana, mentre que la dels Balcans és tot el contrari, amb desenes de milers de refugiats a casa nostra i amb milers de pacifistes que van anar a aquesta zona, tant d'Itàlia com d'Espanya.

Mentrestant, alguns elements de cultura política canvien. El desarmament ja no és un element de tanta importància i sorgeixen noves idees de formes de relació organitzativa que van més enllà de les predominants en els vuitanta. En els noranta apareix la Helsinki Citizens Assembly com una experiència de l'END (European Nuclear Disarmament) en què es troben pacifistes i moviments de la societat civil.

Després del 1989 no solament s'obre una caixa de Pandora, de guerres ètniques i tensions de tot tipus, sinó que es dóna una possibilitat de creixement de la societat civil, que assumeix una cultura política nova:

- La primera és la que Alex Langer anomenava el pacifisme concret, que criticava el pacifisme fanàtic o dogmàtic, assenyalant que el pacifisme concret és una idea madurada en la guerra dels Balcans per actuar directament en aquests conflictes a través del voluntariat.
- La segona possibilitat és la referida al pacifisme de l'ordre democràtic internacional, amb la construcció d'una idea de seguretat humana basa-

da en els drets humans, situant el rol de les persones com un dels elements per construir una cultura política nova que ha tingut un impacte no solament a Itàlia sinó també a altres llocs.

- La tercera està lligada al desarmament i a la seguretat humana, amb accions contra les mines, les armes lleugeres i les campanyes sobre els tractats de desarmament, que han plantejat també el ressorgiment de les despeses militars en els anys noranta.
- La quarta possibilitat és que el pacifisme no violent continua desenvolupant una influència en sectors tradicionals del pacifisme, que se situaven lluny de la concepció d'aquesta nova cultura política. Fent que avui dia el principi de la cultura de la noviolència sigui un principi que es reclami d'una manera significativa.
- Finalment, hi ha un pacifisme ideològic. Langer l'hauria definit com un pacifisme de fan, de seguidor, basat en els principis que tenen a veure amb la pertinència política a aquest, que d'alguna manera es connecta i influeix contínuament.

En aquests moments ens trobem en un quart període, en el qual les cultures polítiques dels vuitanta i noranta mostren certa continuïtat, ja que incorporen canvis, però mantenen elements bàsics. Un element clau és que s'enfronta a un marc nou que es va obrir l'11-S de 2001, en el qual, a causa del terrorisme i de la guerra contínua, l'unipolarisme es col·loca en un context de debilitat.

En aquest període hi ha una gran capacitat de mobilització a escala mundial inspirada en les protestes contra la guerra, que és identificada clarament com un element polític. També es vincula una aliança del pacifisme amb l'antineoliberalisme, tal com ha ocorregut en el Fòrum Social Mundial de Porto Alegre, fins al punt que s'ha arribat a afirmar que el neoliberalisme i la guerra són dues cares de la mateixa moneda.

La reflexió actual i el moviment pacifista han d'analitzar la influència d'aquestes noves formes polítiques. És cert que el moviment pacifista no ha aconseguit evitar cap guerra, però ha arribat a resultats significatius, com és el cas dels acords de desarmament sobre les mines o d'altres de similars.

D'altra banda, des d'un punt de vista de la dimensió política a escala local, podem afirmar que hi ha hagut un impacte positiu, com l'experiència dels ens locals per la pau a Itàlia, que han mostrat que la pau pot seguir camins en la dimensió local. Al mateix temps, existeix un fort impacte de la pau en l'educació.

En definitiva, el pacifisme influeix en la política i en la societat, cosa que el fa ser un element significatiu.

Finalment, una altra qüestió que cal considerar és com cobrir la bretxa que hi ha entre la fortalesa del pacifisme quan està a punt d'esclatar una guerra i la seva relativa debilitat quan no hi ha una situació de risc de guerra. Hem de reflexionar també sobre com la cultura de la noviolència pot influir de manera majoritària i amb una profunditat més gran. El repte és, en fi, com influir en la societat des dels moviments de la pau.

DEBAT:

En relació amb aquesta primera presentació, les intervencions i el debat es van referir principalment a la relació entre l'esquerra política i el moviment per la pau, prestant una atenció especial a la influència que han tingut l'un sobre l'altre. Es va ressaltar que al principi el moviment per la pau era més depenent de l'esquerra política i que la tendència actual és la de la recerca de l'autonomia i el treball en xarxa. Moltes de les intervencions van destacar l'escassa influència en política del pacifisme respecte del feminisme o ecologisme, encara que es va acceptar que els moviments per la pau han influït en els discursos i maneres de fer d'altres moviments socials, així com d'alguns partits de l'esquerra. De fet, avui dia difícilment s'accepta l'ús de la violència per a la consecució d'objectius polítics i socials, cosa que d'alguna manera es va veure com una clara influència del pacifisme en la cultura política. Es va esmentar específicament l'important paper que han dut a terme i duen a terme els centres d'estudis i d'investigació per la pau en la influència política pacifista.

3.3. PACIFISME VERSUS *REALPOLITIK*. POLÍTICA INTERNACIONAL I COMPARACIÓ AMB LES INSTITUCIONS. *PRESENTACIÓ DE RAFAEL GRASA*

Per *moviment per la pau* entenc el conjunt d'actors i grups que lluiten contra les guerres, mentre que el terme *pacifisme* ha d'utilitzar-se per als qui defensen sempre la noviolència. Moviment per la pau inclou grups, pràctiques polítiques, *advocacy*, lobby... i no es poden analitzar tots aquests elements sota el mateix esquema. El moviment per la pau és com una balena que passa llargs períodes de temps submergida i només de tant en tant surt a la superfície. En termes científics, i continuant amb el símil, l'important és fixar-se en què fa la balena quan està submergida.

Realpolitk és aquella visió de la política que es basa en objectius materials d'èxit a curt termini. La *realpolitik* per excel·lència és la de la política internacional, però els últims anys és una pràctica que s'ha estès també a la política interna. És de gran rellevància en aquest sentit que, en els últims trenta anys, el temps de la política s'hagi reduït a tres o quatre anys. A més, ha desaparegut la primacia d'allò polític per donar pas a allò econòmic.

La política internacional no es pot comparar amb la interna, perquè no hi ha la separació de poders, ni pràcticament normes de compliment obligat. A més, els pilars sobre els quals s'ha basat fins fa molt poc la política internacional han estat la primacia dels estats, la idea de la no-ingerència, i un escrupolós respecte a la seva sobirania. El fet que avui dia hi hagi més actors internacionals no vol dir que hagi canviat substancialment la política internacional, perquè l'estat continua sent-ne l'actor principal. Aquests actors nous influeixen, i en aquest sentit tenen cert poder, però la capacitat decisòria continua en mans dels estats. Un altre element de canvi és el desafiament al monopoli de l'estat de les polítiques de seguretat i d'ús de la violència, ja que ara està canviant la doctrina de l'ús de la violència. Cal recordar que la violència és un element constitutiu de tots els estats nació europeus i que ningú ha utilitzat tant la violència com ells.

La seguretat i la pau es construeixen, no existeixen si no és socialment. L'interessant del moviment per la pau és que ha desafiat dogmes clau, com el que es refereix a per a què se suposa que volem els estats des de la idea del pacte social. El moviment per la pau ha demostrat que és l'estat l'únic que pot proveir de pau i seguretat, tot i que les armes nuclears representin justament el contrari. Les armes nuclears no van desaparèixer, sinó que va canviar la nostra percepció de la seva existència, i ha estat precisament aquesta percepció la que ha tornat a canviar a partir de l'11-S.

L'anàlisi dels vint anys de postguerra freda ha de ser curós. Hi ha diferències marcades entre la primera dècada en els anys noranta, imaginada com la del dividend per a la pau, i la segona dècada, després de l'11-S, quan el moviment per la pau està més absent, malgrat l'impacte de les mobilitzacions contra la guerra de l'Iraq. S'han produït canvis substancials en el sistema internacional. La guerra freda funcionava al voltant de paràmetres com la primacia d'allò polític, la bipolaritat i les armes nuclears, encara que aquestes resultessin inútils en els conflictes asimètrics com Vietnam i l'Afganistan. En aquest context el moviment per la pau va adaptar les seves estratègies pel que fa a aquests aspectes.

Si analitzem la batalla *realpolitik* en l'esfera internacional durant la guerra freda i en la postguerra freda versus el moviment per la pau, aflora una primera conclusió. El moviment per la pau no ha entès en el seu conjunt el funcionament de la política internacional, perquè ha equiparat el funcionament d'aquesta al de la política interna. A més, malgrat que hi ha hagut bones anàlisis de certs sectors el moviment per la pau ha improvisat, ha pecat d'excés d'espontaneïtat. No hi ha hagut capacitat de desafiament i no s'han buscat prou aliats. Un exemple clar és el control d'armes, la reivindicació del moviment hauria d'haver estat el desarmament, perquè advocar pel control s'ha convertit en una opció estèril i un fracàs total, tenint en compte que hi ha moltes més armes nuclears necessàries per a la capacitat dissuasiva de les que Moscou i Washington necessitarien.

Tornant al símil inicial, i amb vista a millorar la negativa visió que s'obté d'algunes anàlisis del moviment, cal examinar no la fase emergida de la balena sinó la submergida. Per fer-ho cal analitzar l'efecte de factors externs que incideixen en el moviment per la pau.

Els canvis en els factors externs són els següents:

1) Estem en una societat transnacional en la qual hi ha empreses transnacionals que tenen poder.
2) Existeix una convergència dels estudis de seguretat i d'investigació per a la pau. Alguns dels canvis en els estudis de seguretat han estat directament influenciats per la investigació per a la pau. Un clar exemple és l'encunyada com a defensa no ofensiva, per la qual si només es pretén la defensa d'una invasió, algunes armes no són vàlides (com els portaavions).
3) Els estats democràtics resolen pacíficament els seus conflictes interns, però també intervenen fora i cal ser conscients del seu paper en aquest sentit.

En un marc de diplomàcia multinivell, en el qual existeix un cert paper de les ONG en els processos de pau i un auge del multilateralisme, les aliances es converteixen en una necessitat. Per a la creació de noves aliances s'han de te-

nir en compte nous signes i nous llenguatges que duguin de les dinàmiques de guerra a les dinàmiques de pau. Al meu parer, el que ens fa falta és tenir millors discursos, denunciar, proposar, convèncer i crear marcs mentals. El moviment per la pau ha generat els millors eslògans de la història («no en el meu nom», «no és que no vulguem morir, el que no volem és matar») però només amb eslògans no s'aconsegueix l'èxit.

Cal tenir en compte la *realpolitik* per analitzar el paper del moviment per la pau i, d'aquesta manera, analitzar la noviolència deixant de costat el vessant eticomoral, que el podem mantenir en el terreny individual, i així centrar-nos en la política. La pau, la seguretat i el desenvolupament són processos, no són estàtics, la pau no estarà mai totalment construïda.

Per concloure, el moviment per la pau ha continuat pensant molt en tres metàfores per lluitar contra la *realpolitik*, la del vell talp, que va erosionant fins que el sistema s'esfondra; la del núvol de mosquits, i la d'educar el canvi. Jo en proposo una altra, el moviment per la pau ha de ser com un castor, ha de recollir els materials de què disposi i construir dics de resistència.

DEBAT:

La presentació de Rafael Grasa sobre la relació entre el pacifisme i la *realpolitik* va donar peu a una sèrie d'intervencions i a un ric debat en el qual es va exposar el treball de desarmament de la Universitat di Pisa, «Scienziati per il disarmo», i diverses valoracions sobre en quina mesura el pacifisme ha influït en la *realpolitik* i viceversa. En aquest sentit, s'ha dedicat una atenció especial als èxits i fracassos del pacifisme pel que fa a la *realpolitik*. Entre els fracassos es va destacar el més important, que la violència estructural és avui dia la més gran de la història, però tot i això es va considerar que hi ha hagut avanços en relació amb el desarmament o la prohibició d'algunes armes, com les mines antipersones i les bombes de dispersió. A més s'ha incorporat part del llenguatge pacifista a la *realpolitik*, encara que aquest aspecte no té per què ser exclusivament positiu, sinó més aviat el contrari. Per evitar que la *realpolitik* s'apropiï dels valors i discursos pacifistes en benefici seu, es va remarcar que el moviment per la pau ha de plantejar una agenda bàsica en la qual es combini reflexió i acció.

3.4. ESTAT DE LA QÜESTIÓ DEL MOVIMENT PACIFISTA. *PRESENTACIÓ DE JAVIER ALCALDE*

L'objectiu de la meva presentació és fer una breu ressenya general sobre què sabem i què no sabem sobre els moviments pacifistes. Em centraré en deu punts principals:

1) No hi ha una abundància d'estudis sobre aquest tema, ja que normalment trobem un o dos autors de referència, que ni tan sols es consideren experts en el tema. Si bé és cert que no hi ha molts treballs que ens serveixin per establir comparances amb altres moviments, podem afirmar que durant els últims anys hi ha una certa renovació, cosa que ens pot dur a pensar que potser la tendència està canviant i està sorgint un major interès a fer aquest tipus d'estudis.
   M'interessa ressaltar que les diferents teories són complementàries. El

cas dels enfocaments de la guerra de l'Iraq ha suposat molt material per estudiar. Hem vist una intersecció de dinàmiques diferents. Perquè en les mobilitzacions contra la guerra de l'Iraq confluïxen les organitzacions pacifistes clàssiques, el moviment per la justícia global i el moviment antiglobalització.

2) El moviment per la pau ha evolucionat, però la societat també ho ha fet. La revolució de les tecnologies de la informació o la facilitat del transport fa que el moviment s'hagi d'adaptar.
3) En relació amb el món de les idees, podem afirmar que els països mediterranis han fet importants contribucions al debat teòric i filosòfic de la noviolència.
4) Fent un apunt sobre la pau positiva i la pau negativa, és interessant la diferenciació entre el moviment per la pau i el treball per la pau. El moviment per la pau més clàssic està més relacionat amb la pau negativa, però hi ha altres actors que treballen per la pau, considerada més positiva. En termes analítics és important tenir-ho en compte i pot resultar més profitós pensar en el moviment per la pau més proper a la pau negativa.
5) Si considerem que el moviment és feble pel que fa a la seva capacitat de mobilització, caldria fer una distinció pel que fa a les campanyes. Hi ha diferents tipus de campanyes, algunes d'èxit recent, com la campanya contra les bombes de dispersió, els nens soldat, les mines o el tractat pel control del comerç d'armes, que previsiblement es convertirà en una de les que aconseguirà una major visibilitat.
6) Respecte a les experiències i els testimoniatges és urgent que hi parem atenció i els treballem, perquè alguns dels protagonistes del moviment per la pau són cada vegada més grans i guardar històries de vida pot ser de gran utilitat. En aquest sentit existeixen estudis, com els d'Enric Prat i Mario Pianta, que han recopilat elements històrics del moviment per la pau. Un arxiu audiovisual, ja en projecte, ajudarà en aquest sentit.
7) Les relacions amb altres actors basculen des de les més estàtiques a les més variables. Aquests altres actors poden ser partits polítics, mitjans de comunicació, etc. Es pot posar com a exemple d'una aliança inesperada que pot servir per complir els objectius del moviment per la pau el que va passar amb el moviment d'objecció de consciència a Espanya, quan el diari *El Mundo* va donar més seguiment a aquest moviment perquè resultava útil com a element d'erosió del govern socialista.
8) El tema de l'impacte del moviment per la pau és el més important, perquè s'ha estudiat poc, molt probablement a causa de la gran dificultat que suposa fer-ho. L'impacte es pot donar en l'agenda mediàtica, en les polítiques i en la mobilització, entre d'altres. Però, qui defineix què és un impacte, quan no és el mateix per a un activista que per a un analista? Sempre podem considerar que les mobilitzacions tenen elements d'èxit, com els tractats internacionals o el canvi de valors en la societat. En aquest sentit, existeixen estudis que intenten comprovar si el moviment pacifista ha aconseguit reduir la despesa militar o la consecució d'un tractat internacional. Tot i així, al meu parer, la mateixa escassesa fa que es tracti d'un terreny abonat per a la investigació.
9) Els països tenen moviments pacifistes que presenten diferències depenent del seu lloc de procedència. Identifiquem diferències entre els moviments per la pau del nord i els del sud. Als EUA, per exemple, era prioritat Vietnam o el tema nuclear. Mentre que a Espanya va ser més important el referèndum de l'OTAN i a Itàlia els euromíssils. És a dir, a cada país es donen casos particulars que caracteritzen el seu moviment per la pau.

10) Hi ha llacunes en els estudis sobre el moviment per la pau. Podem constatar que hi ha pocs estudis que arribin a assolir la dimensió transnacional. Falten anàlisis més teòriques, més reflexió. Fem servir termes com *pau* i com *moviment social* amb significats diferents, fet que dificulta possibles comparances entre casos.

La majoria dels estudis pacifistes descriuen iniciatives, grups, biografies, i evidentment tenen valor. Però seria interessant que fossin més explicatius que no pas descriptius, que passessin del com al perquè.

Conclusió:

- Hauríem de fer estudis comparats entre països i a través del temps.
- Tenim més eines d'anàlisi de les que teníem abans i, a més a més, són més sofisticades, tant a nivell pràctic com teòric.
- No s'estudien els moviments antagonistes, perquè en el cas de la proliferació d'armes lleugeres podem dir que fan servir estratègies semblants a les del moviment per la pau, de les quals fins i tot s'ha arribat a plantejar que siguin més eficaces.
- Tendim a estudiar els casos d'èxit, però estudiar els casos de fracàs podria ser útil, tant en termes analítics com per al moviment mateix.
- Haurien d'estudiar-se molt més els moviments pacifistes del període d'entreguerres, ja que van fracassar en els seus objectius principals, però potser van tenir petits èxits. Per exemple, el moviment esperantista va tenir certs èxits, quan va aconseguir que es votés l'ús de l'esperanto a les Nacions Unides.
- Cal treballar la relació entre el moviment pacifista i altres moviments socials. Veure les influències recíproques i fins a quin punt el moviment pacifista ha estat capaç d'influir en d'altres amb pràctiques no violentes.

DEBAT:

En relació amb el debat i les intervencions sobre l'estat de la qüestió dels moviments pacifistes, s'ha fet esment de les campanyes existents, algunes d'aquestes identificades com de gran èxit, com és el cas de la prohibició de les mines antipersones o de les bombes de dispersió. En relació amb els estudis realitzats sobre pacifisme, es consideren excessivament descriptius. A més, es van identificar les experiències i els testimoniatges com a elements que es troben a faltar en els estudis per la pau i sobre el quals, per tant, caldria incidir. A la manca d'estudis sobre l'impacte polític, mediàtic i social del moviment per la pau i al necessari estudi dels casos de fracàs i d'èxit, s'hi va afegir finalment la necessitat de recuperar aspectes antimilitaristes i sobre la militarització de la societat en general, com a factor clau de treball del pacifisme. En últim lloc, davant certa sensació de pessimisme existent entre els presents, es va ressaltar la necessitat de tenir present que el pacifisme es troba en una situació molt millor en termes econòmics i fins i tot polítics que anteriorment, tot i que no va deixar d'assenyalar-se que la falta de compromís personal que impera en la societat actual pot ser un dels reptes que el moviment ha de superar.

3.5. COM ES POT ANALITZAR L'IMPACTE DELS MOVIMENTS SOCIALS?. *PRESENTACIÓ DE DONATELLA DELLA PORTA*

En primer lloc, hi ha diversos elements que fan més difícil poder entendre quins han estat els efectes dels moviments socials. Són elements de conceptualització, sobre com han estat de positius, quin èxit han tingut, a quins resultats han arribat i quins impactes han aconseguit. Són també elements sobre les característiques relacionades amb el moviment, que té múltiples actors, múltiples tàctiques i estratègies, així com objectius distints per als diferents actors. A més s'ha de tenir en compte la presa de decisions relacionades amb processos complexos en els quals apareixen molts actors i que són processos de llarga durada i de mediació. Un exemple evident d'aquestes dificultats és que encara avui dia en cada aniversari del maig del 68 es continua debatent l'efecte que aquest va tenir.

Una altra dificultat afegida dels estudis de l'impacte dels moviments socials és una subestimació de la capacitat d'influència del moviment per la pau. Dos elements expliquen aquest fet, d'una banda la frustració dels activistes, i de l'altra, l'arrogància de les elits que neguen sentir-se influenciades.

Pel que es fa a les especificitats del moviment per la pau, tots els moviments es componen d'un nucli d'activistes que el mantenen viu, fins i tot en les fases en què els moviments de protesta no són visibles. Alberto Belluci ha estudiat aquest tema en dos moments diferents, en el de gran visibilitat i el de mínima presència pública. En el cas que ens ocupa el pas de la mobilització a la desmobilització és molt ràpida i depèn gairebé sempre de factors externs als moviments. Les decisions a les quals s'enfronten són habitualment decisions ja preses, molt difícils d'influenciar.

Malgrat aquestes dificultats hi ha maneres d'estudiar-ne l'impacte, i es tracta d'anàlisis d'una gran utilitat que permetrien reflexionar sobre quan es guanya i quan es perd, o sobre el que és útil i el que no ho és.

Responent directament a com es poden estudiar els efectes:

- En primer lloc és una premissa rellevant la definició del cas. No és abastable estudiar l'impacte del moviment per la pau en general, sinó que hem de cenyir l'anàlisi a campanyes concretes. Com per exemple les campanyes contra la guerra en els moments de visibilitat, les campanyes locals o les campanyes dels tractats internacionals contra les armes.
- Un altre element que cal tenir en compte és la complexitat del moviment, integrat per una diversitat d'actors. En l'anàlisi hem de tractar de reconstruir el moviment i hi hem de reconèixer l'heterogeneïtat existent.
- Un tercer factor que cal ressenyar és la triangulació. Resulta enriquidor per a l'anàlisi aportar tres punts de vista: el de l'activista, el dels subjectes externs i el de l'investigador mateix. D'aquesta manera es poden comparar diferents casos, i també els de fracàs amb els d'èxit.
- Finalment és fonamental veure què s'entén per efecte, ja que els èxits dels moviments han estat subestimats. L'òptica d'anàlisi ha de modificar-se, no centrar-se tant en una relació directa causa-efecte sinó passar a una anàlisi de procés.

En aquest sentit hem de distingir entre efectes polítics, efectes sobre les polítiques i efectes sobre les idees. Un altre element que cal valorar és la capacitat d'accés a les institucions, mitjançant la influència que tenen els moviments en la creació d'institucions com ha passat a les Nacions Unides o a Catalunya. També és important el fet que els moviments tenen efectes sobre ells mateixos. Si avaluem l'efecte d'aquestes campanyes sobre els moviments a llarg termini s'aprecia la importància de les campanyes transnacionals en la construcció de xarxes.

Aquest factor, la creació de xarxes, apareix en la investigació de Mario Pianta identificat a partir de les xarxes que sobreviuen en les fases d'activitat baixa i la creació de marcs inclusius respecte a altres moviments, o la capacitat de construir xarxes entre actors diferents. Cal ressaltar també la capacitat d'inventar noves formes de protesta, aspecte en el qual el moviment per la pau ha tingut una gran influència.

El moviment per la pau ha tingut una capacitat més que notable per influenciar altres moviments. A Itàlia, el moviment per la pau ha tingut un clar efecte en la interrupció d'una cultura de radicalització o en la influència en actors no pacifistes purs perquè acollissin els principis de la noviolència. Una altra manera de poder mesurar l'impacte són les polítiques i la capacitat d'influir-hi. El tipus d'avaluació canvia si es passa d'una anàlisi de resultats específics, del moviment contra les guerres de l'Iraq, a si examinem les grans campanyes contra la guerres i la capacitat d'influir en les agendes presents i futures. Caldria afegir la capacitat del moviment per polititzar alguns assumptes, per exemple, conjuntament amb el moviment per la justícia global, s'ha aconseguit influir en decisions polítiques i polititzar alguns temes. Allunyant-nos també de la clàssica anàlisi d'impacte causa-efecte és remarcable la capacitat de creació de llocs o espais on aquests temes es tracten.

Pel que fa a la qüestió de mesurar els efectes sobre les oportunitats polítiques, a partir de les investigacions realitzades podem concloure que l'èxit ha de mesurar-se en la capacitat de traslladar decisions a institucions influenciables i no en una estratègia concreta. És a dir, l'èxit depèn en bona mesura de la capacitat d'influenciar les institucions. No obstant això, cal matisar que hi ha certa complexitat en el moment de distingir entre moviments i institucions, perquè en ocasions trobem activistes en tots dos bàndols. Un exemple d'aquest tipus d'impacte positiu ha estat la campanya contra la directiva Bolkestein que va traslladar les mobilitzacions al carrer quan la decisió estava en mans d'una institució que donava importància a aquesta mena de mobilitzacions.

Alguns dels resultats de les nostres investigacions solen anar contra certs estereotips, ja que algunes campanyes identificades com a modèliques perquè semblaven seguir una estratègia guanyadora, després de realitzar la investigació arribàvem a la conclusió que no ho eren, sinó més aviat al contrari, eren campanyes amb estratègies fallides.

La Comissió Europea és percebuda per part dels moviments com una de les institucions més receptiva a les seves reivindicacions. En determinades campanyes es refuta l'axioma que el lobby es més eficaç que la protesta. De fet, les protestes són extremadament importants per a l'èxit de les campanyes, perquè alguns actors són molt sensibles als activistes i perquè en portar a terme estratègies conjuntament s'aconsegueix un impacte més gran.

En termes de les campanyes existeixen diversos factors que, sense garantir l'èxit, el fan més probable. Les estratègies preactives enfront de les reactives; pensar en petit millor que pensar en gran, comptar amb uns objectius específics molt clars enfront de campanyes amb diversos objectius o molt àmplies. Tot i que aquestes últimes tenen la virtut d'involucrar més actors i maximitzar les possibilitats d'influència.

Finalment, voldria ressaltar que una de les característiques del moviment per la pau és la d'influenciar diferents actors.

DEBAT:

A continuació de l'exposició sobre l'impacte del moviment per la pau realitzada per Donatella della Porta, es va produir una anàlisi de les maneres en què es mesura l'impacte i de quina forma caldria fer-ho per constatar si els efectes del moviment pacifista són a llarg termini els desitjats o si l'anàlisi ha de centrar-se en aspectes de curt termini, com les campanyes pel desarmament o les mobilitzacions puntuals. Una de la qüestions plantejades amb més insistència es va referir a com es pot mesurar empíricament l'impacte del pacifisme, sobretot en termes quantitatius. Un altre element identificat com de gran rellevància per a l'impacte del moviment per la pau és que les decisions polítiques es prenen fora del seu àmbit d'influència, ja que no les prenen els governs, sinó institucions supranacionals. Quant als impactes valorats positivament en el debat estan l'estigmatització de les armes nuclears i d'altres armes com les mines antipersones i les bombes de dispersió. Un altre èxit en termes d'influència és el rebuig generalitzat a la guerra. Finalment es va assenyalar que les mobilitzacions pacifistes han tingut també efectes col·laterals i fins i tot han beneficiat altres campanyes i protestes.

3.6. PROTESTA I POLÍTICA DEL MOVIMENT PER LA PAU A ITÀLIA. *PRESENTACIÓ DE MARIO PIANTA*

L'objectiu de la presentació és construir un esquema de conjunt, que permeti comprendre no solament els elements i les experiències que han anat apareixent al llarg del seminari, sinó també construir un esquema conceptual que pugui ser verificat en casos com l'espanyol o el d'altres països. Respecte a temes conceptuals, pacifisme i moviment per la pau s'utilitzaran indistintament.

El pacifisme es presenta i alimenta amb una sèrie d'elements de la societat civil, com els sindicats, que es mouen de manera autònoma en la pau. No cal concebre els individus com a separats de la política, ja que en formen part, sinó que convé examinar sota quines condicions polítiques neixen mobilitzacions de les característiques dels moviments socials estudiats per Donatella della Porta, que suposen un repte per a les institucions polítiques.

La nostra tasca és difondre l'objectiu de la societat civil, el fet que som ciutadans que establim relacions entre ciutadans i que, en el cas de la pau, ho fem amb ciutadans d'altres països. En l'esfera de la política demanem a les institucions polítiques que prenguin decisions en una línia determinada.

En els anys vuitanta, amb la guerra freda, la dissuasió nuclear i la cursa de rearmament a Europa amb els euromíssils, les decisions polítiques van que-

dar fora de l'estructura democràtica, perquè es van situar en l'OTAN i la Unió Europea. El pacifisme rebutja el que és nuclear i incorpora valors nous, una concepció d'Europa situada fora dels blocs. El pacifisme eludeix el dilema, accepta la distinció Est-Oest i demana pau i democràcia juntament amb la pau i el desarmament.

La por al rearmament nuclear alimenta la mobilitzacions, que sorgeixen amb un impuls des de sota fortament vinculat a grups de dones i ambientalistes, però sense capacitat de construir un model organitzatiu fort. Aquesta és una característica estable en els moviments d'Itàlia, Espanya i Alemanya. El cas de Gran Bretanya, amb el model del CND (sigles en anglès de la Campanya pel Desarmament Nuclear) anglès, és l'excepció que confirma la regla.

En termes organitzatius el model de xarxa és el que caracteritza el moviment i l'arrela en la societat civil. En els vuitanta, els partits tenen un rol central i la societat civil encara no s'ha plantejat la seva autonomia. A part de les mobilitzacions inicials, el Partit Comunista pensa que té el monopoli de les protestes. Per tant, el pacifisme era una llarga mediació entre les dinàmiques autònomes dels moviments i els partits, que limiten les possibilitats i autonomia del moviment, però que l'enllacen amb la política. Serveixi d'exemple la recollida de signatures per a referèndums, fet que mostra que hi va haver un intent de recuperar la democràcia respecte a aquests elements.

Hi ha quatre elements principals que apareixen en els anys vuitanta:

1) Identitat social i marc de referència de pràctica política en la pau. El que abans es relegava a un context individual, ètic o metapolític, es converteix en base de l'estratègia política de forces polítiques i socials importants. Molt vinculat a això està la idea de política inspirada en la noviolència.
2) Hi ha una forta identitat entre finalitats i mitjans. Es rebutja la política del segle XX en la qual hi havia unes finalitats a mitjà i llarg termini i uns mitjans que es justificaven en funció de les finalitats. S'acaba amb l'esquizofrènia entre les finalitats i els mitjans.
3) Cau la legitimitat del poder de l'estat. La pau no pot ser garantida pel rearmament. S'afirma que el poder militar és contrari al que vol la societat.
4) El pacifisme és un dels canals principals per a l'emancipació de la societat civil com a subjecte autònom. Es crea una societat civil en la qual els ciutadans estan a la base, amb implicacions no vinculades al rol tradicional dels processos polítics. La societat civil estava colonitzada pels partits, amb organitzacions col·laterals de dones i de sindicats, des dels partits, que s'articulaven en l'organització del temps lliure, dels joves, de dones, del treball. Aquesta idea que la política colonitzava la societat es trenca i la societat constitueix una autonomia pròpia. S'arriba a una societat civil cada vegada més autònoma que se separa dels mecanismes dels partits.

En els anys noranta acaba la guerra freda i torna la guerra a Europa, als Balcans. La guerra a Kosovo es converteix en un repte per al pacifisme. Els valors anteriorment desenvolupats es reafirmen. Sorgeixen qüestions sobre com crear un ordre de pau basat en la democràcia i en la intervenció de Nacions Unides en casos molt determinats, sostraient als estats la capacitat de fer la guerra. També apareix el valor de la solidaritat directa entre la societat civil, d'ajudar les víctimes en nom de l'humanitarisme, amb pràctiques directes d'operacions de pau que busquen la solidaritat i les solucions als conflictes.

Les mobilitzacions mantenen la seva naturalesa fragmentada anterior. L'organització va molt endarrerida en referència als esdeveniments (en el cas dels míssils es van organitzar el 1988, gairebé al final). La subjectivitat que sorgeix és l'element de fragmentació, perquè l'impuls pacifista ha pres camins molt diferents des de les individualitats. En aquest marc resultava difícil que sorgís un model estructurat. El model superposa a la campanya contra la guerra pràctiques de solidaritat directa des de la base.

Pel que fa a l'impacte, els pacifistes havien entès abans que el món havia canviat, però no van tenir la capacitat d'explicar-ho. No es va ser capaç de dur la visió pacifista a un projecte de política institucional pràctica, tot i així el pacifisme va saber plantejar noves visions.

El 1999, amb la guerra de l'OTAN a Kosovo, que va dur a la participació directa d'Itàlia, per un govern dirigit per D'Allema, un excomunista, el moviment comprèn que lluitar contra la guerra de Kosovo era molt difícil, perquè la relació entre el pacifisme i els partits es complica. No obstant això es va produir un reforç de les bases, demostrant que el pacifisme es fa des de baix, amb una capacitat de projecció impensable en altres contextos.

Les decisions sobre la guerra dels anys 2000 ja no tenen a veure amb Europa, sinó amb Washington (guerra contra el terror). El pacifisme pot donar respostes a aquests canvis, però ho fa des dels valors i les identitats, més difícils de dur a l'espectre polític. Es basen en la pau, des de Nacions Unides i des del suport a les víctimes. Així, el 2003 les mobilitzacions són grans i de masses. El naixement d'Emergency n'és un bon exemple, perquè recull una resposta a la necessitat de suport a les víctimes.

Les mobilitzacions es polaritzen. D'una banda estan les grans mobilitzacions i, d'una altra, hi ha una secció, més lligada a la societat civil, centrada en les víctimes. En aquest procés, les xarxes globals de desarmament contribueixen a crear el CPI i a la prohibició de les bombes de dispersió i de les mines antipersones, que han reduït les opcions per fer la guerra. S'incorpora el concepte de seguretat humana.

Es crea un espai en el qual hi ha molts grisos, en el qual el pacifisme crea tabús (com la utilització de les armes nuclears). Es perd una capacitat d'intervenció en l'esfera política perquè ja no es tenen partits propers, perquè aquests tenen una relació nul·la amb les seves bases. Les decisions són cada vegada més supranacionals i menys influenciables. Amb la qual cosa la solució és la creació de xarxes transnacionals. És més fàcil influir en l'ordre internacional d'aquesta forma que no pas escriure un programa polític determinat. És important assenyalar que el final de la guerra freda no va comportar una reducció de la despesa militar, ni tan sols des de governs amb ideologies aparentment oposades, ja que tots comparteixen una mateixa política militarista.

En síntesi, els elements de força que han madurat són no sols l'afirmació de la pau i noviolència, sinó la capacitat d'articular-los en l'àmbit internacional. Un altre aspecte que cal destacar és l'autonomització de la societat civil, més pròpia de les societats avançades. Aquesta capacitat de crear relacions autònomes des de les bases és una característica de la democràcia. El problema és que la democràcia tradicional no permet que les pràctiques actuals de xarxes pacifistes tinguin una influència clara i directa en les polítiques i decisions.

DEBAT:

Les intervencions i el debat sobre el moviment per la pau a Itàlia es van centrar en un primer moment en la constatació de l'existència d'un important treball de desarmament centrat en les empreses de producció armamentista per part dels sindicats. La influència de l'Església en el pacifisme italià va ser motiu de debat, encara que es va acceptar la seva influència, el seu origen en el Concili Vaticà II i fins i tot la proximitat per l'objecció de consciència de molts religiosos italians. Es va remarcar com a important el paper del moviment pacifista contra la instal·lació dels euromíssils a Itàlia en els anys vuitanta i altres iniciatives basades en el treball en xarxa que van donar lloc a la marxa per la Pau d'Assís o a Pax Christi.

3.7. EL MOVIMENT PER LA PAU A ESPANYA. *PRESENTACIÓ DE JOSÉ LUIS GORDILLO*

Les mobilitzacions pacifistes es troben entre les més massives en la democràcia espanyola i han mantingut el debat social sobre política exterior i defensa. Però no han aconseguit la programació de la política exterior i de defensa d'Espanya ni evitar la participació de l'exèrcit espanyol en diverses de les guerres d'agressió i imperialistes ocorregudes en la postguerra freda. En altres paraules, hi ha hagut mobilitzacions pacifistes, però no han aconseguit canviar la participació espanyola en alguns conflictes armats. De totes maneres, algunes de les consecucions i efectes del pacifisme espanyol han estat: incorporar l'objecció de consciència en la Constitució del 1978, la celebració del referèndum sobre la pertinença a l'OTAN, la fundació d'Esquerra Unida, l'eliminació del servei militar obligatori, el tancament de bases militars, la ratificació de tractats, la derrota del Partit Popular (PP) el 2004, la retirada de les tropes de l'Iraq o la creació de l'ICIP. A més, els seus plantejaments s'han exposat i defensat en les institucions (ajuntaments, parlaments autonòmics, etc.) però sempre per part de forces minoritàries. En últim lloc, cal afegir que existeixen forces minoritàries pacifistes presents en diferents nivells de l'Administració.

Els nuclis impulsors de les mobilitzacions pacifistes han estat entitats *ad hoc* (coordinadores i plataformes), que es van constituir en campanyes concretes, i que van desaparèixer després. La continuïtat entre una campanya i la següent la hi donen alguns grups polítics de l'esquerra antiimperialista, alguns sindicats, algunes persones a títol individual i els escassos centres d'investigació per la pau existents. Llavors, per què organitzacions tan precàries han estat capaces de convocar mobilitzacions tan massives i parcialment reeixides? La resposta és *la hipòtesi de Chaplin*, que detallaré posteriorment.

En referència a la transició i a la política exterior d'Espanya, la transició no va suposar una ruptura amb l'orientació pronord-americana de la política exterior i defensa adoptada per la dictadura franquista. Enfront de l'article 6 de la II República que renuncia a la guerra com a instrument de política nacional, la Constitució del 1978 decideix col·laborar «en l'enfortiment d'unes relacions pacífiques i d'eficaç cooperació entre tots els pobles de la terra». Tots els grups polítics van donar garanties de «no tocar les bases militars», i es va decidir mantenir l'alineament amb la política de blocs.

Sobre el pronunciament del 23-F (1981) i l'ingrés a l'OTAN d'Espanya, no solament no hi va haver ruptura sinó que els llaços de submissió es van reforçar amb l'ingrés d'Espanya en l'organització el 1982. La decisió es va prendre el 29 d'octubre de 1981 amb tan sols el 18% de la població a favor i amb el 52% que mostrava obertament el seu rebuig. El PSOE, en aquell moment partit de l'oposició, es va situar en contra amb el seu lema «OTAN, d'entrada no». Ja en el govern el PSOE va canviar la seva postura i va decidir la celebració d'un referèndum sobre la permanència en l'OTAN. Va ser aquesta la primera campanya pacifista de masses, i entre 1981-86 el moviment per la pau es va convertir en un actor polític fonamental. A última hora i quan les enquestes li eren desfavorables el govern va decidir llavors concessions als contraris a l'OTAN proposant algunes condicions al sí: no hi havia d'haver una incorporació a l'estructura militar integrada de l'OTAN, no s'acceptaven armes nuclears i progressivament s'aniria reduint la presència militar nord-americana. A les Canàries, el País Basc, Navarra i Catalunya va guanyar el no, donant-se un resultat del referèndum (sobre 29 milions d'espanyols de cens) en el qual 11.778.738 es van abstenir, 9.054.509 van votar a favor, 6.872.421 van votar en contra i 1.127.673 van votar en blanc.

Més endavant van aparèixer dos temes més en l'agenda pacifista espanyola: la guerra del Golf i l'objecció de consciència. El govern espanyol va mantenir que ningú faria el servei militar obligatori fora d'Espanya, però les operacions a l'exterior van començar a desenvolupar-se en un bon nombre de països repartits per tot el món. Algunes d'aquestes intervencions militars a l'exterior van ser en ocasions missions ofensives, com la guerra del Golf el 1990-91, amb un centenar de soldats de reemplaçament. No hi ha cap dubte que aquestes circumstàncies van col·laborar al creixement exponencial del nombre de persones que es declaraven objectors a Espanya. De 13.130 el 1989, es va passar a 28.051 el 1991, 42.454 el 1992 i 102.826 el 1997. L'eliminació del servei militar obligatori no va ser una opció, va ser una necessitat, ja que no hi havia prou soldats que mantinguessin l'operativitat de l'exèrcit per l'alt grau d'objectors de consciència.

Des de llavors les guerres en les quals ha participat Espanya han estat vistes com impopulars per una majoria de la població que es decantava per opcions pacífiques. La guerra del Golf va tenir un rebuig del 46% de la població, la participació en la guerra de Iugoslàvia tenia en contra el 44,4%; la de l'Iraq va arribar al 90% de rebuig i la de l'Afganistan, al 66,5%. Aquest rebuig a la guerra va ser identificat en paraules del rei com «una escassa consciència de defensa nacional del poble espanyol», donant-se una gran diferència entre la classe política dirigent i l'opinió ciutadana. La desafecció popular va ser tan gran que va fer necessari recórrer a la mentida per justificar el suport a les aventures militars dels EUA.

El desenllaç és la hipòtesi Chaplin. En la pel·lícula *Tiempos modernos*, hi ha una seqüència en la qual Chaplin agafa una bandera vermella sense cap més intenció que retornar-la al seu amo i és seguit immediatament per milers de persones, conformant una manifestació espontània sense cap raó aparent. Això mostra el grau d'espontaneïtat de les mobilitzacions de masses, com va ocórrer en bona mesura en les mobilitzacions del 2003. En altres paraules, en l'àmbit de les intervencions militars el grau de desafecció és tan alt i la confiança en la classe política tan baix que qualsevol petita espurna pot generar una resposta ciutadana massiva. No obstant això el moviment per la pau ha de ser conscient que no es pot confiar sempre en la rebel·lió espontània.

DEBAT:

Les intervencions que es van produir després de l'exposició de l'article de José Luis Gordillo van repassar les diferents fases a través de les protestes clau del moviment per la pau espanyol. Es va situar un primer fet clau en el referèndum de l'OTAN. El moviment per la pau va trobar una bona continuïtat al relatiu fracàs de les mobilitzacions contra l'OTAN amb el Moviment d'Objecció de Consciència (MOC) i d'insubmissió, que va forçar l'abolició del servei militar obligatori a Espanya molt abans del que estava previst pel Govern. També es va ressaltar la importància de la recent aprovació de la Llei sobre el comerç d'armes, que si bé és insuficient, suposa un avanç clar. Un altre aspecte relacionat amb la legislació i considerat d'èxit pels assistents és l'aprovació de la Llei de foment de la pau de Catalunya, que va obrir el camí a la creació del mateix ICIP. Finalment una part de les intervencions es van dedicar a mostrar la importància de les noves formes d'organitzar-se del moviment per la pau, en el marc del moviment contra la guerra, especialment a Catalunya (horitzontalitat, presa de decisions per consens, treball en xarxa, autonomia) que el 2003 van mobilitzar massivament la societat espanyola.

3.8. ESTUDI DE LES MOBILITZACIONS PER LA PAU. *PRESENTACIÓ DE MARIO DIANI*

Hem sentir parlar de moviment antiguerra, pacifista... però no veiem els moviments, veiem les accions, les mobilitzacions. Veiem grups de persones que s'anomenen organitzacions. Pensem el canvi segons com ho han fet les organitzacions, però també és important tenir present com aquests esdeveniments i individus s'organitzen entre ells.

El que anomenem moviment per la pau és un conjunt de formes d'organització social que respon a més d'una dimensió. Quan pensem en les accions col·lectives tenim el problema de definir les fronteres, de veure el subjecte concret que volem mirar. Hem parlat del rol de les ONG, si estan dintre o fora, del rol de les organitzacions que treballen per a l'educació per la pau, de quines són més polítiques, que hi ha mobilitzacions específiques instrumentalitzades per partits polítics. El tema de saber qui està dins o fora és molt important. Les mobilitzacions estan formades per organitzacions específiques. En altres moviments com el d'ecologia aquests elements són més evidents. Quina és la contribució en aquestes organitzacions i la seva capacitat de crear xarxes?

Un moviment social no és quelcom fet solament per una organització. Sempre hi ha una tensió entre l'organització en la qual estem situats i la resta, perquè el sentit de pertinença es transmet. El que veiem en cada protesta són coalicions. El pas de coalició a moviment és fonamental. Això existeix perquè les persones fan connexions. Tenim moviments amplis en la mesura que els actors fan connexions. A més en moltes situacions la densitat de relacions en organitzacions és força baixa i el sentiment de pertinença continua perquè els individus de l'organització se'n senten part i comparteixen activitats en un altre nivell, que no estan portades a terme per grans coalicions, però que tenen un sentit de pertinença més alt. Per exemple, el treball per la pau no té res a veure amb les coalicions visibles, sinó que depenen d'una gran varietat de persones que fan activitats soltes, que tenen un sentiment de pertinença

més ampli. Sempre es combinen les lògiques d'acció. Un altre exemple, la transformació d'un moviment en una coalició quan estàs en una organització d'un moviment significa que t'estàs identificant amb quelcom més ampli. En el moviment per la pau això és quelcom que es constata sobretot en les mobilitzacions del 2003.

Fins ara hem utilitzat molts elements per a la comparació, però el treball comparatiu requereix identificar mecanismes i causes comunes. Aquest no és l'únic esquema possible. Però per a l'anàlisi necessitem esquemes simplistes, perquè el volum d'informació és tan gran que fa impossible qualsevol comparació. Els factors en què ens basem han d'estar també clars. Tot i que hem d'estar advertits que habitualment arribarem a conclusions una mica simples.

Exposaré un exemple que resulta clarificador: el 15 de febrer de 2003, amb col·legues de vuit països vam recollir dades de fins a 6.000 manifestants que tenien a veure amb les activitats i associacions de les quals formaven part. Inicialment havíem identificat sis tipus estàndards, posteriorment preguntem als activistes en quina manifestació s'havien compromès. La lògica d'aquesta anàlisi era la de reconstruir un mapa dels sectors de la societat civil que es van manifestar el 2003. El punt de partida és que quan es va a una activitat col·lectiva es duu un bagatge d'experiències, és a dir, una competència associativa anterior, estigui formalitzada o no, basada en la participació en activitats de protesta o en xarxes informals. Resultava d'interès veure la procedència d'aquestes persones i si portaven temps o no en organitzacions pacifistes. Va ser sorprenent comprovar que no hi havia correlació. A Itàlia el mapa era «pau-moviment global» i en menor mesura «joves», mentre que a Espanya la xarxa del pacifisme era «pau-moviment global-nous moviments social-Internet» i tampoc no tenia correlació amb la realitat dels qui protestaven. En els sistemes polítics on hi ha organitzacions menys consolidades, existeixen menys espais per als subjectes que no tenen un vincle històric amb el pacifisme.

DEBAT:

Després d'aquesta última presentació de caràcter conclusiu, hi va haver intervencions d'alguns dels participants que van posar el punt i final al seminari. Les idees que més es van repetir en aquest tram conclusiu van ser que el pacifisme ha de plantar cara a les diverses violències que ens trobem en el món d'avui dia, tenint en compte la creixent complexitat i dificultat de l'entorn, i les oportunitats que aquest ofereix per aconseguir tenir un major impacte i fer que el treball per la pau i del moviment pacifista sigui més eficient, tot i sabent que fins ara la influència aconseguida sembla haver estat més gran que la que aparentment podem percebre.

4. DEBATS DEL SEMINARI

Durant tot el seminari s'han succeït no solament debats relacionats amb els aspectes inicialment plantejats pels organitzadors o pels ponents principals, sinó també d'altres que per pròpia iniciativa de molts dels participants han aparegut recurrentment. Hem classificat els diversos debats en tres eixos principals de discussió: un primer eix relacionat amb la cultura política del moviment i la seva relació amb l'entorn; un segon eix que tracta de definir i comprendre el moviment per la pau, prestant especial atenció a la seva situació actual, i un tercer eix que es refereix a l'estratègia i l'impacte del moviment pacifista al llarg de la seva història més recent.

4.1. EL MOVIMENT PER LA PAU I L'ACCIÓ POLÍTICA COL·LECTIVA

En una primera fase del seminari es va abordar el moviment per la pau des de l'anàlisi política. Es va començar a través de la definició i l'evolució històrica de la cultura política del moviment, identificant les diferències basades en les experiències viscudes a Itàlia i Espanya. En una segona sessió es va debatre sobre la relació del pacifisme amb la *realpolitik* i la influència recíproca entre tots dos.

4.1.1. CULTURA POLÍTICA DEL MOVIMENT PER LA PAU

El primer dels debats es va referir a la cultura política del moviment per la pau, les principals intervencions del qual van tenir lloc després de l'exposició realitzada sobre aquesta qüestió a l'inici del seminari per Giulio Marcon. En primer lloc, Tica Font va exposar que a Espanya el referèndum de l'OTAN va representar una ruptura de l'estratègia. La campanya del referèndum a Espanya es va produir en un moment de desencantament per la transformació política. Les expectatives després de la dictadura no es veien complertes, aquest factor va influir en la pluralitat que va caracteritzar aquesta campanya. L'estratègia imperant va ser la de l'esquerra tradicional, però també hi van confluir noves visions de nous activistes.

Seguint amb l'ocorregut a Espanya, Rafael Grasa va començar exposant que la transició espanyola no va acabar amb l'arribada de Felipe González al govern. Perquè, pel que fa a la *realpolitik*, es va continuar amb l'aliança amb els EUA, amb la qual cosa el procés de transició no es va tancar fins al referèndum, quan es va decidir si continuar o no en aquesta línia. En opinió de Grasa, en els anys vuitanta es va produir un canvi en la cultura política, recollit per diversos estudis, com es pot veure en la gran influència de la campanya contra l'OTAN del 1986 en els joves dels centres d'educació secundària, que

no podien votar però que van veure i van viure la importància de la lluita per la pau. Respecte a la cultura política de base, existeixen elements comuns a tots els països. A Itàlia hi ha una cultura de canvi en el govern que no es dóna a Espanya. En el referèndum de l'OTAN es va usar com a contraargument enfront del rebuig majoritari a l'entrada en l'OTAN, el cèlebre «qui gestiona el no?». Amb això es feia referència a la base política dels arguments del no, que en realitat eren els dels moviments de base i l'esquerra extraparlamentària. El referèndum de l'OTAN va ser interpretat per molts com la fi d'una tendència determinada de la transició.

Després del referèndum de l'OTAN, segons Tica Font, els nous grups que neixen a Catalunya són, d'una banda, grups de recursos educatius per la pau que plantegen la pau com una tasca educativa i pedagògica, i que afegeixen una perspectiva cultural. D'altra banda es van donar grups que van rebutjar una forma organitzativa global en la qual es va treballar en genèric la pau, especialitzant-se per temes, sense pretendre ser un grup unitari. Per exemple, va sorgir el grup de comerç d'armes, treballant la pau des d'una perspectiva econòmica, industrial i de producció d'armament. Van sorgir també els grups d'objecció fiscal, quan en paral·lel ho feien els moviments d'objecció de consciència i insubmissió per tot Espanya. Font va ressaltar que hi ha molt poques organitzacions de pau anteriors al referèndum de l'OTAN, ja que van sorgir principalment després, en un gran nombre i trencant amb les estratègies tradicionals de l'esquerra. Potser per aquesta raó es va començar a demanar el treball en xarxa, en grups autònoms, en el qual cada membre de cada grup és protagonista, en el qual es requereix compromís personal i en el qual no es vol ser corretja de transmissió de ningú que marqui el programa. D'altra banda i, tot i que ho van fer en menor mesura, va existir la influència d'altres campanyes, que van influir en aquesta ruptura. És el cas de la campanya del 0,7%, sorgida al principi dels anys setanta i que en els noranta va aglutinar un gran col·lectiu. També va afegir que altres campanyes d'influència en aquesta època van ser les crítiques amb la desfilada militar i les que van protestar contra el Banc Mundial. En totes hi van confluir les organitzacions de pau, de drets humans i de desenvolupament, però des de l'autonomia, unint-se per organitzar els actes, però deixant que cadascú decidís per si mateix. Aquesta cultura està palesa en els fòrums socials, on segueix la lluita entre els dos vessants majoritaris, la dels qui volen seguir amb la cultura tradicional d'esquerra, i les noves visions basades en l'autonomia. La novetat que cal ressaltar és que ara la visió tradicional ja no s'imposa. La tendència pot ser tant a la confluència com a la divisió.

Respecte a l'estructura organitzativa, comparant el moviment per la pau i el de les ONG de desenvolupament, Pablo Aguiar va afirmar que l'evolució ha estat similar. Però les organitzacions de solidaritat, que tenen molta més capacitat organitzativa, han fet poques protestes, mentre que el moviment per la pau és molt més crític. El potencial de neutralitat i de connivència amb l'status quo en la cooperació per al desenvolupament és més alt que en la pau. Possiblement aquest és un dels factors que explica que en termes de desenvolupament institucional ens trobem un sol ICIP mentre que cada comunitat autònoma compta amb una institució de cooperació al desenvolupament, a més del central. Si a més parem esment en la distribució de la despesa en la cooperació al desenvolupament, especialment en la diferència entre el que es destina al sud en comparació del dedicat a sensibilització, és evident que a l'Administració li interessa molt més un moviment poc crític.

En referència a això, José Ángel Ruiz va afegir que la crisi del moviment pacifista en els anys noranta està referida a la seva invisibilitat. A la fi dels anys noranta, *The Guardian* es preguntava on eren els pacifistes enfront de la imminent guerra a Kosovo. Per respondre, va diferenciar entre moviment i mobilització. Potser els noranta no van ser una època de mobilitzacions tan visibles, però va ser una dècada de consolidació de valors, va ser una època de revolució silenciosa. Va afegir que el moviment pacifista es compon d'enormes xarxes d'organitzacions no gaire grans però molt ben connectades i que a diferència dels anys vuitanta, hi ha una crisi perquè no hi ha líders o herois vinculats a la pau que apareguin en la premsa.

En la seva intervenció, Rafael Grasa va mantenir que a Espanya el moviment estudiantil va estar molt vinculat a la lluita antifranquista, els líders de la qual van passar a ser líders, després, de partits polítics. També va ser important el moviment veïnal, que va ser clau en la transició espanyola, així com el paper de l'esquerra extraparlamentària. Per a Grasa, el país europeu on més importància té l'esquerra extraparlamentària és Espanya. Pel que es refereix a altres llocs d'Europa, als països escandinaus la cultura del treball per la pau és especialment important i original. Al Regne Unit, va tenir gran rellevància el moviment de dones i el moviment dels cent. Mentre que a Alemanya, l'articulació política com a alternativa és de vital importància. En l'opinió de Grasa, la cultura política de base, el sistema de partits i la cultura política vinculada a la seguretat i la defensa són, per tant, elements que cal tenir en compte en l'anàlisi sobre el que versa el seminari. En l'anàlisi del moviment per la pau s'han de considerar també valors i principis, objectius, estratègies, aliances, literatura, comunicacions, formes d'acció i una valoració dels fracassos.

Quant a això Giulio Marcon va matisar que és important analitzar i valorar la política del pacifisme des de dintre, però també cal fer-ho de forma exògena, per veure les seves relacions amb altres forces socials i amb diferents cultures polítiques, com els sindicats, els partits comunistes, altres forces a l'esquerra del Partit Comunista, etc. La relació amb l'esquerra és un dels elements fonamentals. Per comprendre-la hem de ser honestos amb nosaltres mateixos i dir que l'esquerra no ha tingut una cultura pacifista clara. Gramsci definia el partit polític com un exèrcit. Hi ha fins i tot cançons en aquesta línia, com la que diu «si aquest és el preu, volem la guerra, volem acabar sota terra». Això no obstant, en el moviment per la pau els radicals han tingut un rol important, perquè van fundar la lliga dels objectors de consciència, que en la societat civil ha tingut un rol fonamental. És a dir, existeixen contradiccions en la relació de l'esquerra i el pacifisme. Una d'aquestes és la contradicció d'un moviment que ha estat eminentment contra la guerra, fet que no sempre s'ha traduït en una mobilització per la pau a llarg termini.

Per la seva banda Fabio Alberti va afegir que en l'anàlisi de la cultura del pacifisme, seria útil anar més cap enrere. Aquest exercici de retrospectiva ens permetria trobar en el segle XIX totes les cultures i recuperar l'antimilitarisme anàrquic que exercia una crítica dels exèrcits com a crítica dels estats, i el sindicalisme proletari, per al qual la guerra era cosa de burgesos que no tenia res a veure amb el poble.

Pel que fa a per què l'ecologisme ha estat capaç de participar en política i el pacifisme no, amb la debilitat que això li hauria pogut donar, José Ángel Ruiz va recordar que hi ha hagut exemples del cas contrari, com quan a la Gran Bretanya, el 1986, la CND es va vincular al partit laborista, perquè en aquell

moment els laboristes van acceptar totes les seves reivindicacions. Després de la pèrdua de les eleccions per part del laborisme, aquest es va allunyar del CND. Per evitar aquesta situació, algunes organitzacions com Amnistia Internacional basen el seu prestigi a no vincular-se amb ningú. Però la influència en política del moviment va més enllà. Per exemple, el tractat internacional contra les mines antipersones va ser signat pels governs, però no va ser iniciativa d'ells. També és el cas de l'ICIP, en el qual la política real està impregnada de pacifisme. Perquè el que proposa el pacifisme està per sobre dels partits, són valors universals.

Pere Ortega va afegir que el moviment per la pau ha fracassat ja que els moviments socials no busquen la transformació total incorporant el pacifisme com a element polític. Sí que ho han fet el feminista i l'ecologista, que han impregnat els partits polítics. Això és quelcom que hem de fer des del moviment per la pau i dir clarament que pretenem canviar la societat. Respecte a l'impacte en la cultura política del pacifisme, Gabriela Serra va afegir que no es pot assimilar la capacitat d'absorció que les polítiques tenen del feminisme o de l'ecologisme, amb el pacifisme, perquè aquest toca les entranyes del sistema. Tot i així, l'ecologisme i el feminisme han aconseguit avanços, però amb enormes limitacions. El pacifisme ataca el cor del sistema i en aquests casos els canvis són més lents i difícils. En el moviment per la pau hi ha hagut una utilització de les seves lluites, que podem anomenar instrumentals o oportunistes, ja que l'esquerra ha sabut com utilitzar els moviments pacifistes per als seus objectius polítics concrets.

Relacionant la investigació per a la pau amb la creació d'una cultura política influïda pel pacifisme, Giuliano Pontara va començar ressaltant la importància de tenir una visió històrica del moviment per la pau i de dedicar un capítol a la investigació per a la pau, que és de gran rellevància en el moviment pacifista perquè va néixer per ajudar-nos a entendre què fer també sobre bases científiques. La investigació per la pau és essencial. La guerra està preparada científicament per desenes i centenars d'estrategues i en el moviment per la pau tenim necessitat de més coneixements científics per plantar-los cara i preparar la pau. En aquest sentit, el pensament eticopolític de Gandhi li sembla que està de gran actualitat. Per a Pontara, la investigació per a la pau a Itàlia ha tingut algunes referències d'importància. És el cas de Fornali, amb el seu treball de la psicoanàlisi de la guerra i la problemàtica econòmica i política que l'envolta, o de les accions institucionals per al desenvolupament de la investigació per a la pau portades a terme en diversos llocs, com Pisa o Florència. En els anys setanta, es van produir debats en els quals s'intentava trobar elements fonamentals comuns entre el pensament i el moviment, que eren fonamentals per a la noviolència, a la qual s'havia vinculat l'ètica i la política del canvi. En aquest sentit, és important el que va representar per al moviment el Partit Radical, perquè s'hi parlava de noviolència no solament des d'un punt de vista pragmàtic, sinó també des d'una visió més profunda. El moviment dels radicals italians va ser molt important perquè aconseguia implicar moltes energies joves que, en aquell període, si no s'haguessin involucrat en aquest partit, potser haurien acabat en les Brigades Roges.

Tornant a la idea de la influència del pacifisme en la cultura política, Franco Voltagio va mantenir que si es vol fer un discurs de la pau i pensar també en els moviments de la pau, hi ha un terme que cal tenir en compte i que existeix a escala planetària, la democràcia. Ens situem com a espectadors d'una guerra, d'allò que s'anomena la gran democràcia, que exclou certs posiciona-

ments, com que no hem de qüestionar les ambicions dels països occidentals i que hem de crear tants estats nacionals amb una sortida al mar, amb un paradigma universal, que no és cap altre que el dels EUA. Per a Voltagio, és lògic que tinguem reaccions positives pel que fa a Obama, perquè no és Bush, però no hem de passar per alt que Obama ha augmentat el nombre de soldats a l'Afganistan, encara que hagi dit que la guerra de l'Iraq no és justa. El primer que cal fer en termes científics és posar en el microscopi el concepte de democràcia i el vincle entre democràcia i estat nacional.

Posant en contacte la cultura política pacifista i els moviments socials, Pere Ortega va destacar que els moviments socials han rebutjat en la majoria dels casos l'ús de la violència per assolir els seus objectius, l'FSM ja no accepta l'ús de la violència per transformar la societat, sent els moviments socials llatinoamericans un bon exemple d'aquesta tendència.

En relació amb els moviments llatinoamericans, Albino Bizzotto va afegir que va ser de gran importància el vincle amb la cultura llatinoamericana, perquè va aportar una novetat basada en el fet que hi havia una anàlisi centrada en la contradicció nord-sud i que incorporava l'armament com a element per entendre el món, no solament en les relacions est-oest sinó també en les relacions nord-sud.

Tica Font veu el moviment com una ona electromagnètica, en què ens col·loquem en la cresta quan el referèndum es perd, donant pas a un replegament, fet que no significa que hàgim desaparegut, sinó que ens situem en una fase que podríem denominar vall. En el moment vall decidim què volem fer i sorgeix un canvi d'estratègia en la qual moltes persones trenquen amb l'esquerra imperant, amb les seves formes de treball tradicional. Tica Font va destacar la importància de seguir l'anomenada estratègia del núvol de mosquits, enfront de la d'atacar directament el poder, com una estratègia en la qual mitjançant la suma d'infinitat d'accions que es donen de forma contínua, una d'aquestes pot ser la que aconsegueixi fer la picada definitivament mortal que ens dugui a aconseguir un canvi més global.

José Ángel Ruiz es va mostrar d'acord amb l'analogia del núvol de mosquits, perquè són les xarxes les que han fet possible que cap organització en fagociti la resta. Va defensar que les mobilitzacions del 2003 no haguessin estat possibles amb un moviment per la pau feble i que els anys noranta van ser una època de consolidació de fer la pau no ja liderat per l'esquerra tradicional o per grans noms, sinó per la revolució silenciosa, el núvol de mosquits.

4.1.2. RELACIÓ ENTRE EL PACIFISME I LA *REALPOLITIK*

Les intervencions sobre la relació entre el pacifisme i la *realpolitik* van començar amb Giuliano Colombetti, que va centrar la seva exposició en el treball de la Universitat de Pisa, «Scienziati per il disarmo». Va remarcar que hi ha la necessitat de construir un instrument d'anàlisi de qüestions militars sobre el rearmament, que es basi en objectius al més propers possible a la realitat, en el qual els protagonistes no expressin posicions polítiques, fins i tot tenint-les, i solament les tinguin en el cas que hi hagi consens. En el cas del seu centre, va admetre que és cert que surt poc a la llum, però quan ho fa aconsegueix força influència, fins i tot en parlamentaris. De fet, han tingut

tan sols cinc posicionaments públics importants en aquests quinze anys. Alguns d'aquests són el document sobre armes nuclears el 2008, o quan hi va haver el debat sobre el sistema antimíssils el 2007. A més, en els anys vuitanta van començar una gran obra de difusió de la pau a Itàlia, a la Toscana. Les escoles van ser envaïdes amb els riscos d'arribar a una guerra nuclear, fet que va contribuir a impulsar el naixement d'aquesta facultat de ciències de la pau a Pisa. Entre les seves activitats, són importants els congressos de Castiglioncello, que anomenen científics, pel fet de ser uns debats que sempre es van fer en una atmosfera molt oberta i constructiva. Colombetti va afirmar que no es poden definir com a pacifistes, sinó que estudien el desarmament. La qüestió de les armes nuclears els sembla de gran actualitat i importància, com la proliferació horitzontal, que comporta el perill del terrorisme atòmic, ja que no és impensable que hi hagi una fugida per a la construcció d'una bomba convencional bruta, que en mans de terroristes seria de gran impacte. Pensen que poden contribuir a donar instruments d'estudi i anàlisi de gran utilitat, i que la seva acció ha de fer créixer l'atenció de l'opinió pública cap als temes que els semblen rellevants.

Sobre els èxits i fracassos pel que fa a la *realpolitik*, Tica Font no és de l'opinió que tot hagi estat un fracàs. Sinó que opta per fer un balanç positiu, perquè en realitat s'han aconseguit canvis profunds, que no han estat identificats clarament. És a dir, es va aconseguir que el govern rectifiqués, però no de la forma planejada pel moviment pacifista, com van ser els casos de la fi del servei militar obligatori o de la prohibició de les bombes de dispersió. Per a Font, quan parlem de fracàs o èxit no només hi ha allò que ens hem posat com a objectiu, sinó també allò que hem aconseguit.

En relació amb això, Jordi Armadans va afegir que en les campanyes pel desarmament la majoria d'organitzacions no són pacifistes o del moviment per la pau. No obstant això, la prohibició de les mines i de les bombes de dispersió han estat dues de les fites més importants que el treball per la pau ha aconseguit. Però el treball per la pau no seria el que és sense el treball previ del moviment per la pau, que ha sensibilitzat i impulsat aquest tipus d'intervencions, de la mateixa manera que ha influït en altres actors polítics perquè treballin en aquest sentit.

Jaume Botey també és del mateix parer en aquesta idea, perquè encara que el moviment per la pau de vegades no està present, o no es veu, per exemple, ara es condemna obertament la guerra de l'Iraq, encara que no de manera directa en política internacional, com podria ser si es demanés que es jutgés els seus responsables. Botey va admetre que al moviment per la pau li falta capacitat d'intervenció en relació amb la reforma de les institucions internacionals, que estan dominades pel sistema.

Referent a això Giuliana Sgrena va expressar matisacions, en el món globalitzat en el qual ens trobem ara, les lluites són més a escala local i és difícil mantenir una lluita global. Es parla de la impossibilitat de tenir una influència en els organismes internacionals, cosa que és certa, però fa poc algú va proposar que a l'ONU hi hagués una comissió per investigar les víctimes de la guerra de l'Afganistan. És a dir, Sgrena va acceptar que no hi ha mobilitzacions adequades, encara que tinguem tots les dades, com passa amb les víctimes de la guerra. Però, què significa que no se senti la necessitat de lluitar en aquest sentit? En la seva opinió, no és que el moviment per la pau estigui submergit, sinó que creu que ens trobem en un moment en què necessitem reflexió per

seguir endavant, per avançar, i no sols quedar-nos amb la reflexió. Si no, passaran anys sense que hi hagi una reacció.

A més, Giulio Marcon va afegir que cal considerar que en els últims anys a la *realpolitik* se l'anomena *idealpolitik*. Hi ha un ús del llenguatge, dels termes del patrimoni cultural del moviment per la pau per part del sistema, i el militarisme humanitari n'és un bon exemple.

Martí Olivella va incorporar elements crítics al debat, referint-se al fet que hi ha hagut dos grans tipus de violència, una més estructural i d'altres de més específics i, encara que pensem que hem fet grans coses, el món ha anat pitjor, perquè vivim en un món en el qual la violència estructural és la més gran de la història. Tot i així, va acceptar que les lluites contra la violència armada dels governs, exèrcits i violència, més o menys legítimes, però armades, han anat suscitant el rebuig a la violència com a forma de resoldre els conflictes. Per a Olivella cal parlar d'antiviolència, o d'estratègia no violenta, que és centrar-se en un objectiu possible, com a camí cap a un objectiu superior, i no parar fins a aconseguir-lo. L'estratègia no violenta serveix per avançar en processos de transformació social en tots els àmbits sense necessitat d'estar centrats en la violència armada o en el desarmament. La violència estructural es retroalimenta amb les armes per mantenir-se. Martí Olivella es posiciona clarament en el fet que el moviment per la pau s'ha centrat en el tema de les armes, mentre que hauria de centrar-se en les estratègies no violentes, per avançar en el canvi del model que el sistema mateix produeix.

A propòsit de la *realpolitik* i del compromís contra la guerra que estem vivint, Giuliano Pontara va explicar el que passa a Suècia, un país que no ha estat en guerra en els últims cinquanta anys, però que ara està en guerra a l'Afganistan, on té un contingent de cinc-cents soldats, dels quals alguns han perdut la vida. Aquesta intervenció va ser iniciada pels socialdemòcrates i ha estat vista com una aplicació de la *realpolitik*, d'introduir en certa mesura Suècia en l'OTAN, fet que per a la societat sueca resulta dramàtic. Almenys, fins als temps d'Olof Palme, Suècia portava a terme una *realpolitik* neutral, amb alliances amb països de la tercera via, en desenvolupament. El 4 de novembre, el Parlament suec ha de decidir sobre la política sueca a l'Afganistan i els partits estan dividits. Alguns prefereixen que hi hagi una retirada ràpida i d'altres no. El govern de centredreta vol romandre en el que es percep com un intent d'introduir Suècia en l'OTAN. Per a Pontara, el moviment per la pau haurà de parar atenció en el futur pròxim a aquesta organització.

Finalment, Rafael Grasa va concloure que si diem que la pau és un procés llarg, no podem esperar veure'n amb immediatesa l'impacte. D'aquesta manera va plantejar optar pel pacifisme seqüencialista, tenint una agenda petita però radical, mínima (com la noviolència) i en la resta poder arribar a acords. Per plantejar una agenda bàsica futura, caldrà tenir en compte que la *realpolitik* el 2010 és bastant més perillosa del que ho va ser en la guerra freda.

4.2. QUÈ SÓN ELS MOVIMENTS PER LA PAU I COM ES DEFINEIXEN

Amb l'objectiu de definir el moviment per la pau, es van fer debats que van sorgir al principi de la presentació sobre l'estat de la qüestió del moviment pacifista i dels estudis d'anàlisi i reflexió existents sobre aquest. Molts dels

estudiosos i activistes presents van dedicar una part de les seves intervencions a la definició del moviment per la pau i altres elements vinculats a aquest, com el pacifisme, la noviolència i aquells elements del món de la pau sobre els quals no va existir consens entre els assistents, tal com passa en el si del moviment pacifista. Es va dedicar també especial atenció a les diferències entre el moviment per la pau i el moviment antiguerra, que vist el context bèl·lic actual i el que s'apropa, hauran de conviure durant molt temps.

4.2.1. ESTAT DE LA QÜESTIÓ DEL MOVIMENT PACIFISTA

En relació amb l'estat en què es troba el moviment per la pau mostrat per Javier Alcalde, Rafael Grasa va començar plantejant algunes qüestions que van donar motiu a un debat posterior. Aquestes van ser les següents:

- En primer lloc no s'atreviria a dir que no hi ha estudis suficients, ja que no s'ha fet un inventari de tot el que s'ha escrit del moviment per la pau a Europa. De fet, va considerar que hi ha molts treballs descriptius.
- Sobre els punts d'inflexió des dels setanta fins ara, va aportar una llista d'esdeveniments que va acceptar com a molt «occidentalocèntrica», que pogués servir per fer una anàlisi del moviment per la pau. Aquests són: 1975 els Acords de Hèlsinki, 1979 la invasió de l'Afganistan, 1983/84 la instal·lació dels euromíssils, 1985/86 el referèndum sobre l'OTAN, 1989 la fi de la guerra freda, 1990 la reaparició de la guerra als Balcans, 1995 els acords de Dayton, 2001 l'ocupació de l'Afganistan, i 2003 la guerra de l'Iraq.
- Sobre les campanyes, va plantejar dues qüestions: què hi ha de diferent entre les velles i les noves campanyes? Hi ha canvis d'organització, d'estratègies, d'objectius i de tàctiques?
- Sobre les experiències i testimoniatges, va proposar que s'estableixi alguna mena d'aliança per demanar al Parlament europeu la creació d'una mediateca del moviment per la pau, en el sentit més ampli de la paraula, dels anys vuitanta i noranta. Això és important perquè s'està perdent una part de la memòria oral i escrita d'aquest continent.
- Va donar la visió de Javier Alcalde que els textos existents són massa descriptius, demanant que són necessàries bones anàlisis de l'impacte del moviment per la pau a tot arreu i quines concepcions hi ha d'antiamericanisme i antiimperialisme, com ha analitzat el moviment per la pau cadascun dels conflictes de la guerra freda o com s'han analitzat les diferents fases de les guerres de l'Iraq i l'Afganistan.
- Sobre l'impacte que el moviment per la pau ha tingut en els mitjans, va proposar que ens preguntéssim on buscar més enllà dels arxius, sent una idea la de posar-se en contacte amb l'Institut d'Estudis Socials de l'Haia.

Jordi Armadans va defensar que tant la societat com el moviment han canviat aquests anys, fet que, si bé sembla una obvietat, no ser-ne conscients ens pot dur a no entendre moltes coses. En el cas català i espanyol es té a la retina el moviment contra l'OTAN i quan es compara la situació actual amb aquella hem de tenir en compte que la diferència és enorme. De fet, una persona que avui s'informi només amb els mitjans escrits, de vegades es pot perdre moltes coses, com ara el que apareix en la premsa digital. Armadans va mantenir que això ens pot fer veure que l'impacte que puguem tenir pot ser més gran del

que puguem veure en els mitjans de comunicació tradicionals. Sobre les campanyes, es va referir al fet que hi ha estudis interessants que demostren que hi ha canvis d'aliances, d'objectius més graduals, que permeten treballar més a fons, per arribar a objectius, més assolibles que els d'antany, cosa que ens pot ajudar a afrontar noves campanyes per tenir cert èxit.

José Ángel Ruiz va mantenir la mateixa idea, la que el moviment pacifista canvia a mesura que ho fa la societat i viceversa. Perquè el moviment pacifista també ha influït en la societat i els seus canvis, ja que en els anys vuitanta el moviment pacifista era molt jove i fràgil i en ell hi va haver una gran efervescència. Després va venir una etapa de quietud i la política es va oposar al pacifisme a través de les tesis de Fukuyama de la fi de la història, del nou ordre mundial després de la caiguda del mur de Berlín, per les quals es proclamava que els bons, la llibertat, havien guanyat. A tot això hi va contribuir el discurs que la societat civil havia guanyat el comunisme i morta la cuca mort el verí. També va influir en aquest sentit la guerra del Golf, que era «contra els dolents». Eren circumstàncies amb reptes que semblaven amenaçar la continuïtat del pacifisme. Però el pacifisme va saber mantenir-se, la societat ja havia canviat, en part gràcies al pacifisme, i totes aquestes circumstàncies en contra seva no van ser suficients per acabar amb ell.

Ester Fano va centrar la seva intervenció en l'acceptació que existeix un bon nombre d'estudis o anàlisis locals vàlids, però va insistir que faria falta una mena de cervell col·lectiu que a tots els que estan compromesos en les iniciatives globals no violentes els dugués a participar en una reflexió àmplia. Per fer això, va apuntar que pot ajudar pensar que, de la mateixa manera que no es pot ser perfecte, es pot ser alhora violent i no violent.

Antonio Mazzeo es va referir en el debat al fet que sobre les noves estratègies militars ens estem perdent el que està passant. Ja que al novembre, a Lisboa, hi haurà una nova proposta a la cimera de l'OTAN i és important parar atenció al que està passant amb les noves estratègies dels EUA, el procés de militarització de l'Àfrica que involucra la Unió Europea en la lluita contra la immigració i la policia transnacional, que sembla una nova escola de les Amèriques. Mazzeo pensa que hem de fixar-nos també que ara la presència militar es justifica amb el dret a la salut, a l'educació i aspectes similars, i que hem d'aprofundir en l'impacte de les estratègies militars en l'economia. Va insistir que, a més de treballar sobre les indústries d'armes i sobre les seves relacions amb els bancs, hem de mirar també el que passa a les escoles i a les universitats; o per exemple, en l'economia italiana, on algunes empreses «roges» estan treballant en processos de militarització.

En el mateix marc d'anàlisi, Tomàs Gisbert va mantenir que en el pacifisme actual hem de recuperar la qüestió de l'antimilitarisme, perquè els problemes de seguretat i fins i tot socials s'estan afrontant des de la militarització, com és el cas de l'enorme despesa militar, que té una dinàmica perversa. Per exemple, les guerres de l'Iraq i Afganistan són fruit de la militarització prèvia dels EUA. Per a Gisbert, l'antimilitarisme és oposar-se a aquesta visió de la solució dels problemes, a tot creixement de l'aparell militar, perquè quan es va per aquesta línia s'està malbaratant l'oportunitat de solucionar els problemes per altres vies.

Fabio Alberti va plantejar també que si vam considerar que s'està acabant l'intent dels EUA de dominar el món i, per tant, de fer que les guerres siguin

la manera de sostenir aquest sistema de domini, i que anem cap a un món multipolar, en el qual sabem que els recursos energètics són escassos, podem veure'ns abocats a guerres interimperialistes. A partir d'aquesta situació no hi ha cap més camí per a la pau que no sigui a través de les aliances entre els pobles, entre les societats civils. Cal construir un paradigma en el moviment per la pau que s'enfronti a aquesta nova època.

Tancant el debat, Alfons Banda, que va captar en les intervencions un cert missatge pessimista, va mirar d'oferir una sèrie d'avanços en el moviment pacifista perquè una anàlisi de l'estat en el qual es troba el moviment resulti més positiva. En concret, es va referir a què tenim ara que no teníem abans. Per a Banda, tenim més diners, estem més a prop de les institucions oficials, tenim més professionals i alliberats, més possibilitats de contacte i major mobilitat. Tot i que sí que va identificar un dèficit, alguna cosa en la qual el moviment per la pau actual pot estar en pitjor situació: la falta de compromís personal.

4.2.2. DEFINICIONS PER A LA PAU

Giuliano Pontara va introduir, com a filòsof, la importància d'arribar a un acord sobre què entenem respecte als termes utilitzats: pau positiva, pau negativa, noviolència... elements dels quals cal clarificar el significat. Perquè és important la pau entesa no solament com a no-guerra, sinó com a sistemes socials, a nivell micro i macro en els quals no hi ha conflictes. Per exemple, entre Europa i Amèrica hi ha hagut conflictes potencials, però no es pot dir que hi hagi hagut pau, perquè abans del descobriment no hi havia relació entre ambdós continents. La pau es pot veure com una propietat dels sistemes socials, on sorgeixen els conflictes i la pau. La societat pacífica és aquella on la pau es gestiona amb mètodes no armats, incruents. Hi ha una relació directa entre noviolència i democràcia. Podem parlar de les finalitats o dels valors però és fonamental la insistència sobre el fet que els mètodes de lluita no armada han de ser la característica fonamental d'un moviment pacifista que es reclami no violent. Va afirmar Pontara que pel que fa al pacifisme concret de Lander, quan accepta que hem d'utilitzar la violència estem abandonant la nostra posició.

Per a Flavio Lotti, Pontara va assenyalar un problema de fons, el de les definicions. Perquè pensava que entre els presents hi havia una idea diferent de pau, amb el risc de fer referència, per tant, a processos, referències i argumentacions amb una lògica pròpia, però que es refereixen a idees diferents. Quant al concepte de pau, que està en el centre d'aquesta reflexió, el que es va fer contra la guerra de l'Iraq va ser un moviment contra la guerra en el qual n'hi havia una part que considerava que es tractava d'una reivindicació per la pau. En la seva opinió, pau és promoure el respecte de tots els drets humans. No és l'absència de violència en els conflictes sinó que també existeixen altres tipus de violència. La idea que la pau és el ple respecte de tots els drets humans per a tots, l'entén com una idea universal i indivisible que no és possible fraccionar entre el micro i el macro.

Giulio Marcon també va participar en aquest debat, ressaltant que la definició de Pontara sobre la pau li va semblar molt important, perquè la definició de mètodes de lluita es veu afectada per la definició inicial de pau i noviolència. En aquest sentit, pot ajudar l'existència d'un índex de pau global, amb

seixanta indicadors, per dotar-nos d'una metodologia de caràcter científic que ens faci entendre què significa aquesta paraula.

Pere Ortega va aportar que hem de tenir en compte que la noviolència és també un instrument i que hem traduït molt malament l'*ahimsa*, per noviolència, quan el que volia dir és 'no fer mal', no fer-ne a res que sigui viu. Hi havia una concepció holística del pensament, que busca canviar la societat mundial. La pau és l'eliminació de totes les violències. En aquest sentit, és transformació social.

Fèlix Saltor també es va referir al concepte de noviolència afegint que Gandhi el que utilitzava és el Satyagraha. Els *satyagrahis* feien diversos vots de compromís, l'*ahimsa* n'era un. Per distingir la noviolència del que feia Gandhi, caldria introduir la «noviolència gandhiana». Mentre que Tolstoi defensava que hi ha una cultura que no solament és antimilitar sinó antiestat, de tots els estats, de tots els patriotismes. Potser els anarcopacifistes, els antisistema no violents, no saben que estan recollint una herència de fa cent anys de Tolstoi.

Rafael Grasa va afegir que qui va introduir *ahimsa* com a noviolència va ser Gandhi, per influència de Tolstoi (resistència no violenta al mal). Perquè, en qualsevol cas, darrere d'això hi ha l'element àcrata que cal recuperar, aquesta part de la societat civil antiestat, antisistema. Per a Grasa, hi ha dues opcions quan volem parlar de pau. L'una és la de Galtung, que consisteix en el fet que el terme pau ho inclogui tot. L'altra és la d'una pau limitadament positiva, que ens permet tenir aliances amb altres moviments. Per tant, hi ha tres tipus de noviolència: 1) La noviolència com a forma de vida (Gandhi); 2) La no-violència com a simple tècnica sense ànima, que ha comportat que la facin servir moviments o grups que no persegueixen practicar la noviolència excepte en actes puntuals que els facilitin la consecució dels seus objectius, i 3) La noviolència amb ànima, amb compromís, que no aspira a convertir-la en filosofia de vida, però que persegueix la coherència.

Respecte a tots aquests aspectes de la noviolència, Albino Bizzotto va afegir que hi ha una part que fem servir inconscientment sense adonar-nos-en. La violència guanya com més destructiva és. Però la noviolència viu, se situa en la normalitat de la vida, no en el que és excepcional. Costa aconseguir imatges de la noviolència, però en canvi és la realitat quotidiana.

Jordi Armadans va diferenciar entre moviment per la pau i treball per la pau. Sent treball per la pau la capacitat d'incidència de molts actors que no tenen per què formar part del moviment per la pau. Per exemple, a Catalunya existeix una realitat en aquest sentit molt representativa, els centres de temps lliure, en els quals tots tenen incorporada en la seva formació l'educació per la pau. No són part del moviment per la pau però ajuden en el treball per la pau. És a dir, ens falten molts elements per valorar l'impacte del moviment per la pau en un sentit global.

A la llum del debat, Flavio Lotti va identificar quatre definicions de subjectivitat diferent:

- Moviment contra la guerra.
- Moviment pacifista, per al qual va proposar entendre'l com aquells que estan sempre contra la guerra i que tenen principis constants lligats a una consciència i no solament a una valoració realista dels fets.

- Moviment per la pau, en el qual existeix tant el moviment contra la guerra com el moviment pacifista, però que afegeix una anàlisi de la realitat que inclou el realisme polític. És a dir, que una intervenció pot reduir el dany i, en tot cas, no l'augmentarà.
- Moviment no violent o per la noviolència, que parteix del moviment per la pau i que exigeix una altra pràctica quotidiana.

Per a Gabriela Serra el moviment per la pau és més reactiu, com passa contra la guerra, mentre que el pacifisme és més a llarg termini, requereix més implicació personal.

Tornant a les definicions per a la pau, Giuliano Pontara va proposar finalment una distinció entre pacifisme jurídic, econòmic i ètic, per entendre que els moviments no salven el món. Perquè, s'havia parlat d'accions però no de mitjans institucionals. Llavors, quina importància té dins del moviment pacifista tenir molt present els altres dos moments del pacifisme, l'econòmic i el jurídic? En relació amb el pacifisme jurídic, s'ha parlat del fet que la CPI pot haver estat una consecució del moviment pacifista. No hauria de formar part del discurs pacifista, perquè la CPI és un tribunal de vencedors, ja que, per exemple, no ha dut cap general nord-americà al banc dels acusats. La CPI té importància però no ha de ser una prioritat del moviment pacifista. Hem de donar suport als processos de conciliació, a la justícia restauradora, no a la justícia condemnatòria, com la del tribunal de Nuremberg o de la CPI. Pontara va defensar que és molt important que continuï el problema de quant es pot treballar per anar cap a un poder mundial central més fort. Els problemes de la pobresa i la desigualtat són globals, per la qual cosa necessitem un poder central. Per tant, hem de treballar per la democratització de l'ONU. A més, el desmantellament dels exèrcits no arribarà si no es desmantellen els estats actuals, perquè cada estat pensa en els seus propis interessos a curt termini, sent difícil veure quins problemes reals es poden resoldre (és el dilema del presoner). Per concloure, Pontara recordava que no havíem de deixar de banda el pacifisme econòmic, amb institucions alternatives a l'FMI o al BM, i aconseguir institucions polítiques que vagin més enllà dels estats.

Finalment, José Ángel Ruiz va matisar que la CPI no és un tribunal de vencedors, de fet EUA va estar sempre en contra seva i es va protegir de la CPI amb acords bilaterals. Tot i que és cert que els que han anat al banc dels acusats són els països petits. Però com deia Gandhi, el bé avança a pas de tortuga, no podem tenir la CPI ideal avui dia, però són passos en positiu. Sobre la justícia restauradora, va estar d'acord amb Pontara, però va mantenir que no deixa de ser justícia, que té les seves penes, diferents, però no incompatibles.

4.2.3. RELACIÓ ENTRE EL MOVIMENT PER LA PAU I EL MOVIMENT CONTRA LA GUERRA

Giuliana Sgrena va introduir que tenim una anàlisi descontextualitzada de la realitat on vivim. Més que un moviment per la pau ha estat un moviment contra la guerra. El moviment per la pau no es veu, i si no es veu és com si no existís. El problema del moviment per la pau és que la guerra ha canviat, perquè l'11-S és la il·lusió en el panorama internacional del terrorisme. La guerra és asimètrica, fet que ens ofereix més dificultats. El moment màxim del moviment per la pau al món es va donar en les mobilitzacions contra la guerra de l'Iraq. Ara, els americans es retiren, afirmen que no era una guerra justa, que

han perdut i nosaltres com a moviment no diem res, el que evidencia que no estem en condicions de tenir una reacció visible.

Flavio Lotti es va referir al fet que, per exemple, el moviment contra la guerra, contra quina guerra es defineix?, què és el que els uneix? Les guerres a l'Àfrica no solen aparèixer en les seves agendes. A Itàlia vam pensar per exemple en la guerra de la màfia, la qüestió és que posem les guerres que ens interessen a qui formem part del moviment. D'aquesta manera, Lotti ho va relacionar amb l'ocorregut a Itàlia sobre la idea de la pau com l'assumpció dels problemes de la pau en global i no com la no-guerra. La guerra s'ha fet malgrat les seves mobilitzacions, però s'ha de considerar que el moviment per la pau té ritmes diferents. Per a Lotti el moviment contra la guerra i el moviment per la pau són diferents encara que estiguin relacionats. Caldria analitzar per què s'ha esgotat a Itàlia el moviment contra la guerra o el moviment contra els euromíssils. Hi ha respostes generals que responen a les dinàmiques de cadascun dels països, que tenen a veure amb la cultura dels subjectes polítics que van gestionar aquests moviments. Això val per a les dinàmiques del moviment en què es pot incloure el procés de Porto Alegre.

Franco Voltagio va donar suport a aquest plantejament, afirmant que correm el risc de caure en discursos fútils fins a l'absurditat. Per a Voltagio és important el que Lotti ha dit de no confondre les coses, no confondre el moviment contra la guerra amb el moviment per la pau, així com de tenir en compte els drets humans fonamentals.

José Ángel Ruiz, es va referir al fet que sobre la crisi de la noviolència, tal com assenyalava Lotti, és important distingir pacifisme o noviolència del no a la guerra. La noviolència s'ha banalitzat i vulgaritzat, com en casos com a la pel·lícula *South Park* o un anunci de Hewlett-Packard, que fan servir la imatge de Gandhi amb matisos fins i tot poc respectuosos. La noviolència és un procés individual i interior, no s'aconsegueix pagant una quota i a occident les opcions de fer aquest treball interior són escasses, perquè els hàbits de vida actuals, resultat del desenvolupament capitalista, no ens ofereixen facilitats per treballar la noviolència.

Tot i així, Rafael Grasa va apuntar que no és de l'opinió que el moviment per la pau, amb totes les distincions fetes (pacifisme, noviolència, etc.) hagi de renunciar a la seva agenda. Encara que és cert que caldria distingir entre moviment per la pau, treball per la pau, campanyes, cultures, etc.

Lisa Clark va esmentar un altre aspecte sobre la complexitat d'aquest sistema en el qual vivim, o la no-simplificació d'aquest. Ens ha fet mal el fet que algunes idees s'hagin pres com a eslògans, la qual cosa no ens permet aprofundir adequadament. Es va referir a la contradicció percebuda entre haver dit anteriorment no a la guerra i aplaudir la intervenció al Líban. Per altra banda, va distingir entre pacifisme ideològic i pacifisme d'entusiastes. A l'FSM de Bombai del 2004, en l'assemblea contra la guerra, es va parlar de suport a la resistència iraquiana, fet que evidencia que no ens hem separat suficientment d'aquestes línies discursives.

Segons Fabio Alberti, en l'assemblea contra la guerra de l'FSM de Bombai, la discussió es va centrar a anar contra la guerra com a suport a la resistència, però no tant perquè era violenta o perquè no existeix el dret a defensar-se d'una invasió, sinó perquè estava tenint lloc una guerra civil o alguna cosa si-

milar, i avui els que són aliats de l'invasor després poden ser els seus enemics. Això va ocórrer perquè gran part del moviment contra la guerra té una visió purament antiimperialista. Però hi va haver una part de l'assemblea, que no era petita, en la qual hi havia també iraquianes, que van donar la tesi que si s'havia de lluitar per la pau, la pau era alguna cosa més complexa. A aquesta idea li van donar suport tots els que de diferents països havien construït una relació de coneixement directa del territori iraquià, que coneixien el país des de dintre i que feien una lluita contra la guerra amb la població. Els qui donaven suport a la necessitat del suport a la resistència eren els qui havien descobert l'Iraq el dia dels bombardejos. Alberti va assenyalar que com que les idees són creades per les experiències, hi ha hagut una part que ha construït les seves iniciatives a cavall entre el seu compromís a Itàlia i la col·laboració amb l'altre, amb el que se suposa que és l'enemic. Aquesta divisió que va ocórrer a Bombai d'una altra manera té implicacions diferents. Amb això vull dir que, per exemple, a Vietnam el moviment contra la guerra estava en un costat, perquè d'alguna manera estar contra la guerra era estar amb l'estat que era agredit. Després, a l'Iraq o Iugoslàvia aquesta classificació ja no era possible, perquè en poder ser-hi in situ es podia comprovar la complexitat d'aquest tipus de situacions. De fet, hi havia una part de la població que estava contenta de la invasió americana. Aquesta és la realitat. Anar al lloc del conflicte i crear relacions, actuar en la lluita per la pau en una relació amb l'altre, complica més, si fos possible, l'anàlisi.

En relació amb això, Pere Ortega va afegir que l'interessant del moviment per la pau és el moment present, on estem, cap a on anem, de la mateixa manera que són importants les discussions sobre la penetració del discurs pacifista en els moviments de resistència antiguerra. Arran del que està passant en aquests moments, va afirmar que no hem de baixar la guàrdia, perquè hi haurà més guerres, i les ones electromagnètiques de les que parlava Tica Font tornaran a estar a la cresta, perquè tornarà a haver-hi un fort moviment antiguerra. I tornarem a trobar-nos en el debat amb els antiguerra, que tornaran a donar suport al moviment de resistència. Sense anar més lluny, en una recent conferència celebrada a Barcelona, el professor nord-americà Michael T. Klare va afirmar que el discurs predominant en l'elit política d'EUA és que hi haurà una intervenció militar a l'Iran, per a la qual Obama s'està preparant. D'altra banda, va afegir que veiem que la despesa militar no deixa d'augmentar a EUA i al món. EUA no deixa d'apostar per resoldre els conflictes als quals s'enfronta per mitjans violents. Segons Ortega, si per a tots nosaltres, els pacifistes, la guerra segueix sent la prioritat contra la qual lluitar, hauríem d'estar presents en els moviments antiguerra. I aquí tornarem a llançar el discurs que la violència no és la manera d'enfrontar-se a la guerra. El nostre discurs no ha de minvar, hem de mantenir les solucions no violentes a les guerres actuals i futures. Finalment, a pesar d'haver-se posicionat en un pacifisme més holístic i menys instrumental, va afegir que també hem de buscar aliances amb altres moviments, com amb el moviment antiguerra, que no busquen la transformació social a través de la noviolència.

Sobre resistència, noviolència, i elements similars dels quals s'havia parlat, Jordi Armadans va aportar que com a activistes hem de ser més conseqüents i ser conscients que compartim espais amb gent que no dóna suport als nostres objectius finals. Per exemple, en la mobilització contra l'OTAN del 2009 es va tolerar la presència d'uns grups que finalment se'n van endur la foto pels seus actes violents, i això va ser culpa del mateix moviment per no ser capaç de marcar clarament la frontera.

4.3. ESTRATÈGIES I IMPACTE DEL MOVIMENT PER LA PAU

El tercer eix de debat que va donar lloc el seminari va estar centrat en l'estratègia i l'impacte del moviment per la pau, prestant especial atenció a l'ocorregut a Espanya i Itàlia, d'acord amb les experiències i vivències dels activistes i investigadors participants. La dificultat de mesurar l'impacte, sobretot de manera quantitativa, va centrar bona part del debat, així com les estratègies no violentes utilitzades pel pacifisme en situacions de conflicte. Els casos més referits van ser els de l'Afganistan, l'Iraq i Kosovo, especialment aquest últim per la participació directa en aquest conflicte durant els punts àlgids d'enfrontament bèl·lic dels anys noranta.

4.3.1. IMPACTE DEL MOVIMENT PER LA PAU

En referència al context en el qual es mou el moviment per la pau, Mario Pianta va exposar que estem en una situació que la possibilitat dels moviments per canviar la política o per funcionar com a mediadors de la política en general no existeix, a causa del fet que els governs no decideixen, perquè les decisions es prenen fora dels àmbits de l'estat nacional. El mecanisme de relació entre els moviments socials i la influència política és nul·la, solament queda el radicalisme, sortir del joc de la *realpolitik*. Per tant, afirma Pianta que el pacifisme ha tingut la capacitat aparentment utòpica, profètica, d'anticipació i d'imaginació dels futurs possibles que realment han ocorregut. Les armes nuclears han desaparegut pràcticament de les ambicions dels països. Tret d'excepcions, l'hegemonia d'EUA està en un clar declivi. Existeixen nous paradigmes, el de la Unió Europea (neoliberal), el de seguretat humana, que ens diu com solucionar situacions de guerra i conflicte. Aquests mecanismes, que són resultat del pacifisme, són alguns dels resultats més importants per desafiar el terreny més difícil, el de les superpotències.

Seguint amb aquest debat, Tica Font va centrar la seva intervenció en el fet que en l'impacte dels moviments socials i, per tant, en el moviment per la pau, cal tenir en compte que existeixen elements externs que influeixen de manera indirecta, que poden suposar pinzellades d'èxit. Per exemple, el moviment feminista no ha tingut mai el lema: *dona no tinguis mai fills*, però és d'alguna manera el que va passar, per la influència d'altres elements. Per a Font, el moviment per la pau ha aconseguit que cali bastant en l'opinió pública el rebuig a la guerra, i a la forma violenta de resposta d'un estat, perquè és més fàcil mobilitzar la gent en el no a la guerra que no en altres aspectes. Aquest rebuig ve del fet que hi ha encara molta gent que ha viscut la guerra. A més, en l'estament polític hi ha hagut èxits quant al fet que els estats occidentals intenten utilitzar el mínim possible la violència exterior, encara que sigui tan sol per minimitzar les seves baixes. També ha estat important observar canvis en l'Administració americana, la CIA fa classes de noviolència pragmàtica, ajuda organitzacions a portar a terme estratègies no violentes. Afirma Font, finalment, que el moviment per la pau està induint polítics i governants a usar estratègies diferents.

En aquesta línia, Rafael Grasa va fer referència a la possibilitat de canviar les polítiques públiques, ressaltant que ens trobem en una situació més que difícil perquè qui pren les decisions és un centre que s'ha desplaçat de l'àmbit

nacional a l'europeu. Per la qual cosa va identificar altres impactes diferents, com els marcs o l'impacte profètic. Donant suport a la idea exposada per Tica Font, Grasa afirma que hi ha un impacte del moviment per la pau essencialment lateral, és a dir, que sí que escolta els pacifistes i es canvien coses, però no sobre allò que han cridat, sinó sobre altres coses.

Pel que fa a una anàlisi més propera a elements quantitatius que qualitatius, Flavio Lotti va destacar que si hem d'identificar una prioritat d'investigació per reconstruir la memòria del moviment per la pau, hem d'anar a buscar els seus protagonistes. Perquè tenen una memòria molt important i poden reduir la quantitat d'aproximacions al pacifisme. Cosa que plantejarà una sèrie de preguntes que es refereixen a: què és el moviment per la pau avui?, de quantes persones està compost?, com treballen?, quina capacitat de parlar amb la població o amb el món polític té?

Pel que fa al problema de l'evidència empírica, Giuliano Pontara va afegir que la possibilitat d'identificar indicadors, per a eventualment quantificar certs elements, hi ha moviments com el de la banca ètica o el de comerç just que són fàcils de quantificar de manera empírica, perquè podem mesurar les botigues, la facturació o el volum de comptes bancaris. Fet que també passa amb els microcrèdits. Planteja Pontara si podem tenir en compte elements d'aquest tipus en el moviment per la pau.

Giorgio Gallo va entendre un altre tipus de problema en el procés, des del punt de vista que un camí canvia les persones que caminen i d'aquesta forma s'acaba per tenir efectes impredictibles. Per exemple, a Pisa hi ha hagut històricament un moviment pacifista. En particular, una persona que neix d'una experiència diferent elabora una trajectòria específica que el duu a treballar en agricultura social. Avui tenim per exemple el moviment pacifista i el d'agricultura solidària que d'alguna manera van trobar en aquesta persona pacifista una referència. Gallo es pregunta també de quina manera podem verificar quantitativament aquests efectes.

Per contra, José Ángel Ruiz, defensa que la pau és un procés que no sempre pot mesurar-se amb indicadors i valors exactes, sempre tindrem limitacions. Tot i així, accepta que és possible fer una anàlisi tant quantitativa com qualitativa dels moviments socials. Per a Ruiz, les anàlisis del final de la guerra freda van dir que el pacifisme no va tenir importància. I al revés, hi ha qui va afirmar, com Mary Kaldor, que qui va acabar amb la guerra freda van ser els pacifistes, mentre que la resta se sentien frustrats sense saber si el seu treball havia servit per a una alguna cosa. És a dir, fan falta estudis per saber-ho. Cal analitzar i estudiar els fracassos i els errors, i tot tipus d'efectes, com els efectes col·laterals del moviment per la pau. Per trencar amb l'arrogància realista i amb la sensació que el moviment pacifista és ben intencionat però inútil.

Antonio Mazzeo va explicar el cas de Sicília, que pot ser un exemple paradigmàtic dels efectes i impactes des d'un punt de vista social i ocupacional, sobre la seguretat del treball d'una campanya pacifista. A Sicília va fracassar una campanya sobre el desmantellament de la base militar, que ara és la base principal per a l'Àfrica, perquè a Sicília hi ha un bloc de poders que anomenem burgesia mafiosa, que controla els mitjans de comunicació, que parlen dels beneficis de la presència americana a Sicília. Aquest exemple ens mostra un límit del moviment.

Des d'un altre punt de vista, Mario Diani es va referir al fet que quan vam parlar dels efectes del moviment per la pau, un element clau és la producció de relacions socials. Al final de les grans campanyes es creen relacions, el que es diu construcció de capital social, que significa que es creen oportunitats que obren noves possibilitats. Perquè en els moviments sovint s'arriba a tenir etiquetes canviants. Els sectors de l'esquerra anticapitalista han coincidit en alguns aspectes amb el catòlic a Itàlia, en diferents tipus d'experiències. Del que es tracta és de reconstruir com els individus generen relacions socials. Aquest és un instrument molt potent de la continuïtat i la discontinuïtat dels moviments.

Donatella della Porta va afegir que hi ha una sèrie d'instruments per estudiar el suport a diferents tipus de moviments, i que l'important és la capacitat d'influència del moviment per la pau en els altres. En les campanyes del moviment per la pau, els estudis d'opinió recullen respostes que mostren que havia protestat un elevat percentatge de la població. A l'autora li sembla rellevant la metàfora de l'efecte de qui camina, perquè és important el caminar pel carrer. El fet que hi hagi una dinàmica de canvi passa per moments de protesta al carrer. El moviment per la pau ha tingut un discurs ètic més subratllat, ha tingut també més capacitat d'influir en els que caminaven junts. Molta gent s'ha convertit en una mica pacifista. Això ha passat més amb el moviment per la pau que amb d'altres. Per a l'autora, sobre els efectes col·laterals no existeixen efectes *gatopardescos* sobre el canvi de percepció en les guerres. Més que romandre *gatopardescament* en el mateix, cal veure'l com una adaptació de les maneres de fer la guerra per la influència pacifista. L'altre aspecte més específic però també important és l'efecte de la campanya en si mateixa. Cal distingir dos aspectes. La capacitat d'ajuntar molta gent és un element que cal tenir en compte, però si lluitem contra les guerres, la impressió que queda és que no es guanya fàcilment. És difícil vèncer a curt termini. Altres campanyes més proactives, que tenen altres formes de participar, són les campanyes d'opinió, en les quals es poden identificar efectes positius i fracassos. Les accions sobre les bases militars a Itàlia han tingut efectes com el de polititzar, el de crear capital social, el d'haver actuat junts. Els llocs on hi va haver protestes no eren els mateixos després d'aquestes, perquè es creen xarxes organitzatives que faciliten futures accions.

Segons Albino Bizzotto som pacifistes, però no som una realitat definida solament perquè donem suport al pacifisme, sinó que som persones multipolars, estem vinculats a tot, cadascun de nosaltres som una xarxa quant a la realitat que afrontem cada dia. Actualment tenim certa prevalença sobre les reaccions del no a la guerra, sobre l'armamentisme, però estem vinculats a la resta. Cal tenir en compte elements com l'aigua, l'aire, la terra, perquè sense una implicació global el planeta no es pot sostenir. Avui dia, a Europa no hi ha qui accepti la guerra, això és un canvi cultural. Els resultats del moviment més positius són que la política té ara tots els temes que havia plantejat el moviment. En la mesura que la societat s'apropia dels objectius dels moviments es produeix un gran avanç, encara que el moviment acabi desapareixent. Bizzotto es va referir també al present i al futur, quant al fet que la crisi afecta molt violentament la situació concreta de les poblacions. Ja que en l'actualitat, les urgències s'han enriquit amb un altre element, les migracions, que han produït una situació de gran conflicte i malestar, fins a haver arribat a decisions polítiques en nom de la por, preses per partits que representen aquesta por. Amb el risc real del racisme i la xenofòbia, és un aspecte de la guerra defensar l'acolliment de les persones mitjançant un canvi cultural. La

tasca del pacifista és, per a Bizzotto, fer un canvi cultural, però sent conscients que canviar la cultura és molt lent.

En aquesta línia de debat, Flavio Lotti va afegir que el moviment per la pau entès com a subjecte que pressiona sobre la política, que és una definició que ha estat també utilitzada en la ponència de Mario Pianta, avui no existeix, o ho fa de manera reduïda. La responsabilitat principal és de la política, no del moviment. En aquesta reflexió seria important afegir una visió crítica sobre la relació del moviment per la pau i la política en els últims anys. S'ha contribuït de manera important a impedir l'eficàcia política del moviment per la pau, la responsabilitat de la qual recau en totes les forces polítiques. Fins i tot de les que han alçat la bandera de la pau. Perquè hi ha hagut una gran instrumentalització de la pau, però poca atenció a la cultura i al projecte polític pacifista. El moviment ha fet política, però la política no s'ha pres seriosament en el moviment. No augmentarà l'eficàcia política si el moviment de la pau, entès en sentit ampli, no decideix afrontar directament el nucli dur de la política i la incapacitat dels partits actuals, existents o en vies de transformació o creació, d'assumir el discurs del moviment de la pau.

Per a Tica Font els temes més importants en el moviment de la pau, han estat l'antimilitarisme, el desarmament i el no a la guerra. Però els líders d'aquestes campanyes no han estat el gruix dels moviments de pau. És el cas de les campanyes antimines, per la prohibició de les bombes de dispersió, o contra les armes curtes. Treballem en xarxa, però la xarxa la dominen organitzacions de desenvolupament o de drets humans. Hem tingut capacitat d'influir-hi, però no les liderem. En aquesta dècada, el moviment per la pau està tenint més aliança amb grups de desenvolupament. Anem d'acompanyants i a remolc, perquè tenim menys capacitat de lideratge. Aquestes accions o campanyes tenen objectius molt concrets, es limita el tema i el temps. En canvi, en el moviment per la pau les aspiracions no tenen limitació, encara que estiguem en campanyes on sí que n'hi ha. Estem participant en aquest tipus de campanyes perquè vam considerar que pot ser una part de la nostra reivindicació, però tots anem més enllà. Tenim aspiracions polítiques i un discurs que va més enllà de les campanyes. La qüestió és com actuar sobre els qui ostenten el poder polític per tal de produir un canvi en la direcció política i, al mateix temps, sensibilitzar per influir en la població, amb estratègies globals. A més, va insistir Font, en el moviment pacifista, les grans mobilitzacions no són liderades realment pels moviments pacifistes. Sempre estem amb molts altres. El paper que hem pogut tenir és el d'influir en els altres, amb la noviolència o el compromís. Rafael Grasa afegeix que, pel que fa al fet que el predomini de la cultura de la pau és resultat de la cultura del pacifisme, és possible que calgui acceptar que potser som un element catalitzador, que desapareix, que no es veu, però que està en tot.

Algunes aportacions amb vista al futur del moviment, tenint en compte l'impacte d'aquest, van ser les de Rafael Grasa, Giulio Marcon i Mario Pianta. Quant a la metodologia, valors i principis, Rafael Grasa va concloure que cal treballar en projectes concrets, tenint en compte que el context és internacional, no solament nacional, tractant de comparar moviments per la pau, no solament per un interès acadèmic, sinó per rellançar el moviment mateix. Els anys 2000 requereixen per a Grasa una altra anàlisi, perquè els qui els analitzen són conscients de la importància de la professionalitat, de la preparació de campanyes des del màrqueting, més organitzades, que solen oferir bons resultats. És a dir, no està clar si els moviments per la pau dels anys 2000 són

moviments de pau o és que no tenim dades suficients per saber-ho, referint-se a les campanyes pel control d'armes, amb Amnistia Internacional, Intermón Oxfam i les ONG clàssiques.

També respecte a les perspectives de futur, Giulio Marcon va destacar que el risc d'institucionalització és important. Hi ha un límit, també en la política, perquè tampoc escolta ni el pacifisme, ni el sindicalisme. Encara que cal tenir en compte que a Itàlia no s'entén com 300 agricultors aconsegueixen certs objectius, però 300.000 pacifistes a Francesco di Assisi, no assoleixen pràcticament res. Marcon va ressaltar la necessitat de posar en pràctica una radicalitat de les formes pacifistes perquè la política ens escolti, com la desobediència civil, la noviolència, pràctiques de lluita més incisives, que han d'incidir més en la política.

Finalment, Mario Pianta va matisar que la seva presentació va ser optimista, però basada en l'anàlisi de documents, com els de Luciana Castellina, que ja anticipava una visió del pacifisme que és vàlida avui dia, com la incorporació de les relacions nord-sud, fet que mostrava una capacitat visionària extraordinària. Es pot donar un judici optimista basat en documents quant a la capacitat d'elaboració del futur, però falta la manera de traduir això en projectes concrets, en pràctiques polítiques determinades. Va afegir també que la gran individualització del moviment, la falta d'organització i de consolidació organitzativa, ha dut la pau a ser un tema de compromís individual. La individualització duu al manteniment d'una base pacifista invisible, a la balena sota l'aigua esmentada anteriorment. L'individualisme porta al fet que el pacifisme surti, com si fos un anticòs contra la guerra, que es manifesta quan hi ha una crida. Però això no és una capacitat política.

En últim lloc, cal destacar del debat sorgit en el marc de l'impacte del moviment per la pau, les aportacions de Giuliana Sgrena, que va dedicar bona part de les seves intervencions a deixar palesa la importància de l'impacte del moviment per la pau en els mitjans de comunicació. Per a Sgrena, un element clau del moviment per la pau és que la informació és molt important i si no es té un impacte en la premsa no es té visibilitat. A més, si no es té informació sobre actes concrets és més difícil mobilitzar-se per un conflicte. Si no hi ha informació és impossible denunciar el que passa en una guerra. En aquest sentit és important veure com ha canviat la informació al llarg del temps, ja que a partir de la segona guerra del Golf la informació ha estat militaritzada. En la situació actual és molt difícil fer informació independent, que no passi a través de la lògica militar, en la qual el periodista ha d'acceptar unes regles, una censura, per poder anar amb les tropes. Tots els articles són censurats i pocs periodistes ho diuen. Els exèrcits no volen tenir una informació independent. La informació té una gran responsabilitat sobre la pau, no solament perquè no es parla del moviment pacifista, sinó perquè no s'informa dels conflictes. Quan Sgrena va tornar a l'Iraq era perquè volia saber el que passava de primera mà, perquè els que informaven ho feien des de la *zona verda*, és a dir, no veien el que passava a la ciutat. Si no expliques el que passa, la gent no ho sap i, per tant, no es mobilitza. Per a Sgrena, hauríem de denunciar el fet que a l'Afganistan fem una guerra i l'anomenem missió de pau, perquè la constitució italiana no permet fer missions de guerra. També hi ha periodistes que diuen que les tropes van en missió de reconstrucció i l'ús d'aquests termes per referir-se en concret a aquest conflicte és responsabilitat dels mateixos periodistes. Giuliana Sgrena va afegir que pel que es refereix al moviment per la pau, té la percepció que pràcticament no hi ha documents de les

seves activitats i que està massa institucionalitzat. Pel que fa a la informació, afirma que el moviment per la pau ha centrat més la seva atenció en la televisió (com Tavola de la Pace), però pensa que també cal intentar sortir en la premsa. Per exemple, de l'últim document de l'Asociazione de la Pace a Itàlia no es va aconseguir que se'n publiqués res perquè no s'hi feia esment de les guerres en què ara participen els italians. És a dir, cal jerarquitzar i prioritzar les informacions perquè també surtin en premsa.

Flavio Lotti va acceptar que el moviment per la pau té dificultats a l'hora d'usar la informació per aconseguir els seus objectius, perquè aquest sistema impedeix la transmissió del que el moviment per la pau proposa. Existeix una baixa possibilitat que les càmeres de televisió busquin els pacifistes. Existeix una clara censura enfront del moviment per la pau en sentit ampli però aquest no assumeix que això sigui un gran problema.

4.3.2. ESTRATÈGIES DEL MOVIMENT PER LA PAU A ESPANYA I ITÀLIA

Giani Alioti, com a sindicalista i obrer, va exposar que s'ha encarregat del problema de producció d'armament i de la seva reconversió al sector civil, perquè des de jove, estant en l'acció catòlica i llegint Tolstoi, va arribar a l'anarquisme, i va assumir la noviolència i l'antimilitarisme com a valors sobre els quals exercir una coherència. Alioti va centrar una part de la seva intervenció en l'esquizofrènia dels pacifistes. Va exposar, com a exemple, que abans de la participació en els vuitanta dels sindicats contra els euromíssils, es va intentar veure com evitar la incoherència a la qual els duia participar en manifestacions contra la pau i continuar amb la producció d'armes, eines de mort. Aquest compromís va néixer pel que fa a la solidaritat internacional. Algú que va tenir aquesta responsabilitat en l'època, Alberto Tridente, va replantejar la producció d'armes en un context de negació dels drets fonamentals, amb una acció concreta que va implicar els delegats del consell d'empresa en contra de l'exportació d'una arma concreta. Després hi va haver altres situacions en què es va començar a reflexionar sobre la coherència de treballar per la pau i una acció de lobby dels sindicats enfront del govern per adquirir programes determinats de sistemes d'armes. Giani Alioti procedeix d'una regió, Ligúria, on hi va haver incidència en la producció armamentista del sector on era sindicalista. El 1979, van constituir un comitè per a la pau, a la seu del sindicat metal·lúrgic, amb un grup de joves que procedien principalment d'una experiència cristiana. Van tenir l'objecció d'un obrer que no volia produir certs components que s'utilitzaven en les mines. Va ser acomiadat. Es van preguntar com portar a terme una política industrial de sector per desplaçar-se del militar al civil. Totes les empreses del sector electrònic, de telecomunicacions i aeronàutica depenien en un 70% del militar. En la metallúrgica, el 42% estava lligat a la producció d'armes. Així que van començar un treball en contra de la indústria naval militar a la Fira de Gènova. D'aquesta experiència va néixer el Centre Ligure per la Pau. Es van organitzar amb tots els sindicats per bloquejar el dia de la inauguració de la fira naval italiana. Com a resultat, si bé no es va cancel·lar la producció d'armes, la mostra naval italiana ja no s'ha tornat a fer mai més a Gènova. A continuació, van crear un observatori permanent sobre la indústria militar, amb l'objectiu de reconvertir aquestes empreses militars al sector civil. Amb la crisi que aquestes empreses van sofrir durant els anys noranta, la regió de Ligúria va començar a assumir les seves propostes, de tal manera que mentre hi havia un programa

europeu per a la reactivació de l'ocupació van usar els fons per garantir que les empreses abans militars es dediquessin únicament al civil. La realitat actual és que en aquesta zona ja no es depèn del sector militar, sinó que ara té un gran sector naval civil. La seva conclusió es va referir al fet que cal redefinir conceptualment la relació entre despesa militar, indústria militar i llocs de treball. Perquè no és cert en absolut que la despesa militar representi una oportunitat d'ocupació, encara que és evident que en casos específics ho representa per a algunes empreses.

Alioti va afegir que en els últims 25 anys, hem tingut un creixement exponencial de la despesa militar (sobretot en l'aeroespacial) però el nombre total d'empleats en el sector militar s'ha reduït enormement. Per superar la indiferència que porta el sindicat a no actuar, a no qüestionar algunes produccions, es pot mostrar que totes les empreses que van triar la via civil han protegit millor els llocs de treball que les que van optar per la via militar. Els experts ho anomenen el desarmament estructural, ja que els llocs de treball es perden en tots els sectors metal·lúrgics. Però en una situació on els preus es mantenen constants o disminueixen, en el sector militar passa al contrari, cada nou sistema d'armament, cada tanc, costa 5 o 10 vegades més que l'anterior. El resultat és que augmenten les despeses militars en un 10% o 20%. El balanç és que no es pot produir la mateixa quantitat. Aquesta situació fa que la indústria militar necessiti economies d'escala, fet que genera que no es produeixin més ocupació. Per a Giani Alioti, tenim la possibilitat de reconstruir una política de convergència. El que costa especialment és que el sindicat i el moviment pacifista treballin des de dintre del sector. Les armes no maten només quan s'usen, sinó també perquè treuen recursos. Els EUA estan en declivi per la bombolla especulativa i també perquè el 6% del seu PIB va dedicat a despeses militars, independentment de les despeses de les operacions militars, i aquests recursos podrien dedicar-se a altres camps d'activitat econòmica i social.

Referent a això, Rafael Grasa va afirmar que la despesa militar està relacionada d'alguna manera amb el creixement vegetatiu. El fet que l'eventual increment de la despesa militar es degui a l'augment dels preus dels productes militars és quelcom que cal analitzar més profundament per trencar alguns mites i estereotips. Les dues coses són compatibles, perquè la despesa militar és absorbida, sobretot internament, pels països occidentals.

Tica Font va matisar que és cert que el pressupost militar puja i que els preus militars augmenten, però les exportacions en els últims trenta anys han baixat. Per a Font, no cal confondre que l'augment en els pressupostos militars es deu a un augment en els preus.

En referència al paper de l'Església en el pacifisme italià, Albino Bizzotto va mostrar que a Itàlia, el que ha ocorregut abans i a partir del Concili Vaticà II és que tant en l'esquerra com en l'Església el moviment per la pau, que va néixer en els anys vuitanta i que ha tingut un desenvolupament autònom, neix de les capes marginals de l'Església, les propostes de les quals han quedat finalment com a propostes aïllades. Això va permetre una oportunitat a l'obertura de l'Església, encara que després es va retirar del moviment pacifista. Per exemple, l'OTAN va ser intocable per a l'Església. Per a Bizzotto tenim la sort d'haver tingut figures eclesials que han desenvolupat l'objecció de consciència, com Toni Robello, Turoldo, i va remarcar que des de l'Església no s'afronten els nuclis estructurals de l'economia i la política, sinó que es parla més aviat dels efectes.

Jaume Botey va insistir en el tema, afirmant que és cert que el moviment per la pau italià i el moviment pacifista catòlic mundial van tenir el seu origen en el Concili Vaticà II, però hi ha orígens anteriors, com la *Pacem in Terris*, que va tenir una important influència de pensadors italians que van tenir relació directa amb Joan XXIII. De fet, el Concili fa marxa enrere en relació amb les influències que va rebre Joan XXIII, fet que en el seu moment va suposar un fracàs, una clara reculada. Va deixar constància del sentit de la història del moviment de noviolència amb els grups que representen Fèlix Saltor, d'Amics de l'Arca, Lanza del Vasto i d'altres com Xirinacs.

En relació amb la manera d'abordar el desarmament del moviment per la pau espanyol, Tica Font es va referir a dos períodes diferents sobre la relació del moviment per la pau amb els sindicats. En l'època del referèndum hi va haver moltes aliances, perquè no comprometia en res fonamental la tasca del sindicat. El mateix va passar amb les associacions de veïns, que van crear els seus comitès de pau, o comitès antiotan. No obstant això, quan es va començar a treballar sobre la producció d'armament i, per tant, a dirigir-se als sindicats, aquests van acceptar que era un tema que havien d'abordar, però en arribar a una fàbrica el comitè d'empresa rebutjava parlar de producció perquè podria afectar els llocs de treball.

En paraules de Tomàs Gisbert, el moviment per la pau a Itàlia sembla que és d'una generació determinada, mentre que a Espanya passa una mica diferent, perquè apareix amb el moviment de l'objecció de consciència i per la insubmissió, que va venir després del referèndum de l'OTAN, incorporant un canvi generacional en el moviment pacifista. Aquests insubmisos, dels quals mil van acabar a la presó, eren evidentment joves. Per a Gisbert, existeix un militarisme latent en la societat espanyola, l'origen del qual el situem en el cop d'estat franquista que va dur a 49 anys de por. Existia aquest record, el pas pel servei militar i els horrors que s'hi viuen. L'experiència negativa del que significa l'ensinistrament militar s'uneix a Catalunya amb el fet nacional. La insubmissió, juntament amb la idea de pau i el qüestionament de l'exèrcit, va aconseguir qüestionar el servei militar obligatori. Fins i tot en el moment de la professionalització també van faltar aspirants a l'exèrcit. Sobre l'organització, va constatar que és cert que és feble, però potser les organitzacions més fortes saben sortir al carrer però no saben sempre recollir les idees de les mobilitzacions. La insubmissió era molt autogestionada, cadascun s'organitzava el seu procés i tenia la seva xarxa local. En la fase final del servei militar obligatori i, per tant, de la campanya d'objecció de consciència, l'exèrcit va tenir una crisi bastant forta. Hi va haver unitats d'elit que només es cobrien en un 20 o 30% i les missions exteriors es feien amb retalls d'unitats. Serveixi d'exemple que en un judici per agressions es va aconseguir condemnar dos tinents per agressions, els quals van acceptar que durant aquells últims dies del servei militar hi havia una gran indisciplina. En fi, Tomàs Gisbert va defensar que el moviment per la pau ha tingut molts èxits, però en l'anàlisi s'ha de tenir en compte la banalització de la pau, perquè si bé és cert que hi ha ajuntaments que parlen de pau, no cal oblidar que fins i tot el Ministeri de Defensa parla de pau. A més, Gisbert va afegir que ens han fet dependents de les subvencions, encara que també és cert que estem dintre de les institucions amb aliats. Continuant amb les intervencions sobre el moviment per la pau a Espanya, Pere Ortega va exposar que el referèndum del 1986 es perd i, a partir de llavors, cal tenir en compte la crisi del Partit Comunista (PC), que té a veure amb la guerra. En aquell moment es tractava de la de l'Afganistan, que va dur el PC a una ruptura per l'existència de faccions que donaven suport a

la invasió russa de l'Afganistan. Com a conseqüència, aquest partit es va haver de refundar com a Esquerra Unida. Sobre els límits de la democràcia i de la mateixa societat civil, el referèndum es va perdre fins i tot tenint totes les enquestes favorables al no, perquè va ser des del Govern des d'on es va violentar la democràcia i la societat civil, bolcant tot l'esforç per pressionar a favor del sí, per canviar l'opinió majoritària favorable al no. Quan en un marc realment democràtic el Govern hauria d'haver-se mantingut neutral. Per a Ortega, el moviment d'objecció de consciència aporta una força immensa al moviment per la pau. A través del moviment d'objecció de consciència es transforma una qüestió aparentment no important en la societat. Un grup minoritari obliga l'Estat a canviar la llei i a acabar amb el reclutament. Altres pacifistes més veterans, que ja havien pres consciència del pacifisme a través del referèndum de l'OTAN, es van dedicar al nucli dur de les polítiques militaristes, a les causes de les guerres i a denunciar el cicle economicomilitar. Tot això sense oblidar l'educació per la pau. El moviment per la pau a Espanya, si té veritablement importància o presència social és en l'educació per la pau. Des de l'organització de Pere Ortega es fan múltiples activitats per tenir presència a escoles i instituts, explicant la cultura de pau, produint material didàctic. Moltes altres organitzacions fan el mateix. En aquest terreny s'ha avançat molt i hi ha un substrat social en el qual aquest treball ha calat.

La intervenció de Jordi Armadans sobre el pacifisme espanyol es va referir al fet que el primer MOC (Moviment per a l'Objecció de Consciència) va néixer el 1978, fet que mostra que hi va haver un llarg recorregut i un treball previ anteriors a la guerra del Golf, com planteja Gordillo, que va ser el detonant del moviment d'objecció de consciència. Va matisar també determinades mobilitzacions en conflictes, perquè també hi va haver reaccions sobre els Grans Llacs, Kosovo, Algèria, Colòmbia, on també hi ha hagut participació del moviment. Sobre el referèndum de l'OTAN, Armadans va invertir els termes de la reflexió pel que fa al fet que hi va haver una opinió majoritària que demanava el no i que finalment va sortir el sí, i va dir que malgrat que tots els partits polítics importants estaven pel sí, com els grups de pressió i els mitjans de comunicació, va ser un signe de fortalesa que gairebé 7 milions optessin, tot i així, per votar negativament el manteniment d'Espanya en l'OTAN. Per a Armadans, el treball pacifista té una perspectiva a llarg termini, no podem pretendre que en les nostres vides puguem canviar tot el que ens sembla malament. Podem canviar coses concretes, conscienciar, com va passar amb el control d'armes, del qual es va decidir el 1986 que fos un secret d'estat i 21 anys després finalment aconseguim una llei a Espanya que, sense trencar totalment el secret, incorpora una mica de transparència en aquest sentit. És a dir, fa falta molta inversió per aconseguir alguns petits canvis. Va insistir Armadans que no cal oblidar els efectes col·laterals d'algunes de les nostres mobilitzacions. Per exemple, després de les mobilitzacions de la guerra de l'Iraq, en una campanya sobre la investigació militar es va trobar molta més predisposició a les reivindicacions formulades. Potser els grans objectius no s'aconsegueixen, però sí que n'arribem a alguns de concrets. En la mateixa línia, va esmentar que la Llei de foment de la pau de Catalunya no s'entén sense la gran mobilització contra la desfilada militar, que va ajudar d'alguna manera que els partits majoritaris no s'oposessin a la votació d'aquesta llei en el Parlament català.

Per la seva banda, Gabriela Serra va exposar el seu punt de vista sobre el pacifisme a Espanya, prestant especial atenció al referèndum de l'OTAN, que va significar que els processos democràtics són curts, petits i ridículs. Va mos-

trar que la transició ens va dur a una democràcia formalment correcta, però que se segueix sustentant en la raó de la força. El referèndum de l'OTAN, segons Serra, es va perdre sobretot per la manipulació del govern socialista, perquè es va convertir en un plebiscit, perquè la gent acaba votant Felipe González sí o no. En quatre dies van aconseguir destrossar una campanya profunda. És a dir, en aquest país no hi va haver un referèndum de l'OTAN com a tal. I això porta A. Serra a pensar com recuperem l'autonomia de pensament de la gent, el dir sí o no segons ens sembli més adequat.

En aquest aspecte, va afegir Fèlix Saltor les tres condicions que va introduir el govern socialista després de veure que perdria el referèndum. Ja que cap de les tres condicions s'han complert, ni s'ha fet cap votació al parlament o cap altre referèndum en aquest sentit. Va asseverar que els governs es basen en la por i la mentida, tal com va advertir Tolstoi.

Més endavant, Rafael Grasa va exposar que Espanya, des d'un punt de vista de política exterior i de seguretat, és molt diferent a altres països occidentals. Es va instaurar la dictadura i es va esperar que els aliats ens alliberessin, quelcom que mai va passar. Espanya va quedar aïllada, no va entrar a les Nacions Unides fins al 1955, ni va estar en la creació de l'OTAN, però va buscar l'acord bilateral amb EUA. No existia la percepció d'una amenaça soviètica, ja que es deia que l'amenaça comunista estava dintre. Hi havia un antiamericanisme compartit per les elits i per les bases. Encara que sí que hi havia una profunda percepció d'amenaça de perill nuclear. Per a Grasa, hi ha una fase molt important en els anys vuitanta, perquè és quan es creen les bases del moviment d'objecció de consciència, les bases del moviment gandhià. Durant aquests anys hi ha un punt d'inflexió clau: 1982. Perquè en el moviment per la pau estan tots els moviments de base i la instrumentalització del moviment per part del PSOE deixa d'existir a partir del 1982 com a conseqüència de la seva arribada al poder. Entre 1986 i 1988 es dóna el moviment de màxima resistència, quan s'està decidint com mantenir el moviment després de la derrota en el referèndum de l'OTAN. A continuació agafa més força el moviment d'objecció de consciència, amb vessants més o menys pactistes. És important també per a Grasa l'impacte esdevingut en el període entre 1996 i 1999, quan es donen els pactes des de dalt entre el PP i CIU (Convergència i Unió) per eliminar el servei militar obligatori.

Pilar Massana va exposar la seva experiència en la plataforma «Aturem la Guerra de Barcelona», referint-se en primer lloc al fet que un cop passades les mobilitzacions del 2003, es va posar sobre la taula la qüestió de la seva dissolució. Es pren la decisió de no fer-ho, perquè si la guerra preventiva havia començat, la resposta preventiva calia mantenir-la. Aquesta decisió de no-dissolució ha permès en altres moments poder reaccionar de manera ràpida davant fets que requerien una àgil resposta ciutadana. Això ha suposat un pas més en el procés del moviment contra la guerra de Catalunya. Per a Massana, un aspecte important de la plataforma és el funcionament per consens, amb acords de mínims, cosa que és tot un aprenentatge per les hores interminables de discussió que requereixen els manifestos. Avançar una mica en aquest camí li sembla de molta rendibilitat política i social, quant al que suposa considerar que arribar a un acord de mínims és més important que una paraula radical en el manifest. Un altre element que va afegir es referia al que Mario Diani havia ressaltat, la importància de crear relacions horitzontals, a través del treball continuat amb aquestes característiques de consens, de triar portaveus cada vegada que cal sortir a la llum pública, que té alguns

avantatges, com la confiança, el respecte, o la legitimitat de cadascuna de les decisions. En aquesta situació de treball continuat, la plataforma va guanyar en confiança i credibilitat perquè es van permetre equivocar-se, dir coses en les quals estem d'acord o no i valorar les relacions personals en moments de debilitat ideològica. Això és el que acaba donant solidesa al nucli concret que pot tirar endavant una mobilització determinada. Les mobilitzacions a Barcelona contra la guerra no haurien estat tan importants sense els partits polítics, els sindicats, les escoles o els educadors. Va observar, Pilar Massana, que l'important és anar creant moviment contra la guerra, per la pau. Cadascuna d'aquestes accions, si les fem i no ens trenquem entre nosaltres, ens permetran construir amb més seguretat un moviment contra la guerra. A més va deixar palesa una diferència important entre les expressions a Barcelona o Catalunya i les que hi ha a Madrid. A Barcelona, en les mobilitzacions del 2003 es va dedicar temps a la qüestió de qui havia d'encapçalar la manifestació, decidint una capçalera doble, una d'elles amb els del moviment per la pau, amb els que havien treballat en la mobilització i, més enrere, però en el mateix bloc, la capçalera dels representants de les organitzacions convocants. Així, els qui no se sentien representats per cap sigla, van trobar el seu espai per participar en la manifestació. A Madrid, en la primera pancarta estaven els representants dels partits i dels sindicats, perquè pot ser no hi havia hagut aquest treball previ per decidir-ho.

Com a conseqüència de la petició d'alguns dels presents, es van dedicar algunes intervencions a explicar la relació entre el pacifisme i el conflicte basc a Espanya. Jordi Armadans va exposar que, quant al País Basc, no hi va haver cap tipus d'oposició ciutadana a la violència d'ETA fins al 1986. Probablement perquè en l'esquerra es pensava que eren bons nois que feien coses dolentes. Llavors, es va crear Gest per la Pau, que davant qualsevol víctima del conflicte basc sortien al carrer. El 1992 va aparèixer Elkarri, un grup que va incorporar un element de gestió del conflicte basc perquè evolucionés, incorporant elements estratègics i de resolució de conflictes, de diàleg polític i incloent l'esquerra abertzale. Aquestes vies es van alterar amb els atemptats de Madrid el 2004. Per a Armadans, el que està passant ara són els retalls d'això i que la violència d'ETA queda fora del context internacional.

Tica Font va afegir que els grups de pau catalans, quan van opinar sobre el conflicte basc, es van trobar que malgrat estar en contra de la violència sempre que han dit que hi pot haver vies de diàleg i negociació, se'ls ha posat l'etiqueta de suport al nacionalisme basc o abertzale. És a dir, qui vulgui fer una campanya en aquest sentit ha de ficar-se o en el grup constitucionalista espanyolista o en el nacionalista abertzale. Va afegir Font que els atemptats del 2004 a Madrid han representat un gran canvi en dos sentits: un respecte a la posició d'ETA, que va mostrar que la forma de lluita violenta ja no tenia cap sentit, perquè els han tret la primacia, perquè per a Espanya i per al món, el terrorisme són altres, no ETA; i un altre que es refereix a la nefasta gestió del conflicte per part del govern, per dir que havia estat ETA qui havia comès l'atemptat, cosa que va comportar que el poble no tolerés aquestes mentides. Finalment, els partits espanyolistes han utilitzat políticament ETA per tal d'aconseguir vots. Gabriela Serra va matisar que no es pot confondre ETA amb Al-Qaida o grups similars. Euskadi és una nació de l'Estat espanyol. ETA, que neix de les joventuts del PNB, arriba a tenir un braç polític molt important a Euskadi. Potser podria ser comparable amb l'IRA, amb totes les diferències que hi ha, que són moltes. Gabriela Serra pensa que estem en l'inici del procés final d'ETA, però és un procés que s'ha forjat a Euskadi, una

societat fraccionada amb centenars de presos polítics que han estat maltractats i mitigar tot això no ha estat fàcil per a Euskadi. Està convençuda que la desaparició d'ETA no té res que veure amb el context internacional, sinó que té a veure amb el seu propi procés, el de l'esquerra abertzale. Tot i que òbviament afecta, per a Serra no és l'element definitiu, es tracta d'un procés intern.

4.3.3. EL PACIFISME I LA NOVIOLÈNCIA EN SITUACIÓ DE CONFLICTE ARMAT

En la seva ponència, Giulio Marcon va parlar de l'existència de l'intervencionisme pacifista, que pot ser debatut com una part del moviment pacifista. Basant-se en la seva experiència personal, es va referir al fet que se sentia molt poc convincent a Sarajevo intentant reclamar que el camí a seguir en la seva situació era la noviolència. Tot i que sempre va estar en contra de les intervencions militars, va aportar que hem de debatre de manera no dogmàtica. Per a Marcon s'ha d'escoltar l'ètica de la responsabilitat, perquè hi ha dimensions dramàtiques, realment tràgiques en situacions de conflicte armat. Va plantejar que potser es podria distingir entre l'ús de la força i la violència.

En aquest sentit, José Ángel Ruiz va mantenir que quan ens plantegem què fer com a no violents en una situació com la de Kosovo, se'ns exigeix resoldre un dilema fals. Cal fer veure que s'ha arribat a aquesta situació no per la noviolència, sinó per la *realpolitik*. És injust demanar que aquests problemes creats per la *realpolitik* siguin resolts per la noviolència, que no és qui els ha creat.

Va afegir Rafael Grasa que quan s'intentava explicar la noviolència als moviments sandinistes poc abans que guanyessin les eleccions, Berrigan va dir en una d'aquestes reunions el mateix que Gandhi: prefereixo un valent violent que un covard no violent. Amb la qual cosa volia dir, lluitaré al seu costat no violentament, però entenc que ho facin violentament.

Lisa Clark va fer una aportació basada completament en la seva experiència vital. Va exposar que a Sarajevo va viure una situació de setge durant tres anys. Fent referència al fet que Giulio Marcon havia explicat que, com a no violent, se sentia incòmode perquè la gent volia una intervenció per alliberarlos d'aquesta situació de tortura, va afirmar que necessitem definir la paraula força, que és diferent de la paraula violència. Perquè força no és llançar bombes des d'avions. Podem entendre que existeix un rol per a l'ús de la força per part dels no violents. L'ús de la força és necessari, i de vegades és legítim, des d'un punt de vista de legislació internacional. Per a Clark, la deslegitimació total a l'agost del 1985 de la intervenció de l'OTAN no va tenir resposta per part dels no violents, potser per cansament. Però encara és necessari que es facin aquests debats per al moment en què l'ús de la força es converteix en allò que redueix la violència dels violents, però no hi afegeix més violència. Finalment, es va referir a l'Afganistan, on treballa actualment, mostrant que s'ha donat el cas següent: gran part del moviment contra la guerra a Itàlia no vol ni sentir dir de parlar amb algunes organitzacions afganeses amb les quals treballen, perquè defensen que l'OTAN no es retiri ja que encara tenen por dels talibans. Quan el que pretenen és nodrir un debat seriós sobre què significa seguretat, que potser es pot garantir millor per part d'estructures socials organitzades tradicionals, com les estructures religioses dels pobles. Aquesta

visió té gran part del moviment italià en contra, perquè voldrien que es retiressin les tropes de l'OTAN. Mentre que la prioritat actual és, potser, treballar per millorar la vida actual de la població afganesa. Lisa Clark va afegir que el procés que estem elaborant per a la societat civil afganesa no està dirigit pels italians, sinó que hi són per afavorir les trobades, perquè ampliïn les seves xarxes. Qui escull els seus activistes són ells mateixos.

Ester Fano, en relació amb l'explicació de Lisa Clark sobre qui era el que patia, a qui massacraven, va aportar que arribar al patiment és el que en anglès es diu *change your heart*. És realment important per a Fano quan s'aconsegueix parlar amb l'altre i escoltar les seves explicacions.

Giuliana Sgrena va realitzar també una aportació des de la seva experiència personal. Es va referir al fet que és cert que estem en contra de la guerra, però quan hi ha un conflicte, com podem contribuir els pacifistes a solucionar-lo? Som nosaltres els qui podem triar els interlocutors per donar una solució? Per exemple, a l'Iraq va trobar gent que estava contenta de la desaparició de Saddam Hussein, però que no estaven contents amb l'ocupació americana. A l'Afganistan, segons la seva experiència, moltes amigues pensaven que amb els americans canviaria la situació, però han vist que després no va ser així, perquè els senyors de la guerra segueixen al mateix lloc. Segons Sgrena, aquestes dones ara diuen que és millor que els estrangers (americans) se'n vagin, perquè ara el que tenim és dos enemics, i prefereixen tenir-ne un de sol, d'enemic.

Finalment, Albino Bizzotto va explicar que a partir de la iniciativa de Sarajevo, quan van entrar 500 persones desarmades a la ciutat, van mostrar que la noviolència és una alternativa per a totes les situacions. Respecte al fet que es pogués no anar a Sarajevo sense preparació, per si afectava tot el moviment no violent, va afirmar que si la noviolència és només per a situacions especials, no serveix com a mètode. La xarxa d'informació no violenta italiana els va ajudar a optimitzar les relacions de confiança a través de la utilització del consens com a metodologia, i també els va proporcionar complicitat, que els va permetre gaudir de les decisions amb un gran tranquil·litat, perquè eren decisions preses per tots (no per majories). Així era possible controlar directament la realitat dels 500, perquè pels portaveus podien saber que no hauria desviacions. És a dir, per a Bizzoto, la guerra la podem mirar de la part de qui dispara o de qui rep les bales. Normalment ho fem des de qui dispara, però la realitat de la guerra és coneguda per part de qui rep les bales. Llegir la guerra des de dins significa acceptar de denunciar les injustícies i les situacions, perquè la gent de Sarajevo arriscava la seva vida tots els dies. El que plantegem és denunciar les regles de la guerra. Però avui dia, és bonic veure que les intervencions no violentes a Palestina s'enfronten a les persones armades.

5. ANNEX

5.1. PROGRAMA DEL SEMINARI

5

Seminari

LA PAU EN MOVIMENT

Protestes, polítiques, impactes.
Les experiències del moviment
per la pau a Itàlia i Espanya

Barcelona, 29-30 d'octubre de 2010

Eppur si muove
Galileo Galilei

OBJECTIUS

El seminari té els següents objectius:

a) Constituir un fòrum de trobada per estudiar els diferents cicles del moviment per la pau (acadèmics, antics activistes i activistes actuals)

b) Presentar i debatre un conjunt de treballs o *background papers*, tant generals com dels dos casos concrets (Itàlia i Espanya)

c) Analitzar els casos d'Itàlia i Espanya com a estudi pilot. Hi ha raons substancials per escollir aquests dos casos (confluència d'evolucions històriques, possibilitat de comparar dos casos semblants) i pragmàtiques (és fàcil tant per la llengua com pel fet que hi ha contactes establers des de fa anys entre ambdues comunitats)

d) Plantejar possibles vies de continuïtat d'aquest treball conjunt en un projecte a llarg termini, que inclogui l'ampliació a d'altres països europeus, així com la creació d'un futur observatori de les tasques del moviment per la pau. Aquesta podria ser una oferta que realitzés l'ICIP, havent identificat així un àmbit en el qual no existeix cap altre projecte semblant i en el que hi ha, per tant, un potencial molt interessant

OBIETTIVI

Il seminario ha i seguenti obiettivi:

a. Essere un'occasione di incontro e di studio dei diversi cicli dei movimenti per la pace, con ricercatori e attivisti vecchi e nuovi.

b. Presentare e discutere una serie di lavori, i *background papers*, sia generali che sui due casi nazionali di Italia e Spagna.

c. Analizzare con studi pilota i casi di Italia e Spagna. Ci sono solide ragioni per scegliere questi due casi: sviluppi storici paralleli, possibilità di confronti. Ci sono poi ragioni pragmatiche (conoscenze consolidate e facilità di comprensione delle lingue)

d. Prospettare le possibilità di continuare un lavoro comune in un progetto di maggior respiro, allargando l'analisi ad altri paesi europei e creando ad esempio un osservatorio delle attività dei movimenti per la pace presso l'ICIP, individuando un ambito in cui c'è un potenziale interessante e non ci sono altre attività simili.

'BACKGROUND PAPERS'

1. *El pacifisme i el moviment per la pau a Europa: l'estat de la qüestió*
Javier Alcalde

Ressenya general dels estudis sobre els moviments per la pau; sobre les idees, les cultures, les campanyes; sobre les experiències, les relacions amb les forces polítiques, les institucions i l'opinió pública i so-

'BACKGROUND PAPERS'

1. *Il pacifismo e il movimento per la pace in Europa: lo stato dell'arte*
Javier Alcalde

Rassegna generale degli studi sui movimenti per la pace, sulle idee, culture, campagne, sulle esperienze, sui rapporti con forze politiche, istituzioni e opinione pubblica, sull'impatto sulle politiche. Quadro

bre l'impacte sobre les polítiques. Quadre dels països principals, centrat en Itàlia i Espanya. Es presenten els temes més analitzats i els buits en la literatura, els enfocaments i els límits del que es coneix fins ara.

2. *Les cultures polítiques del moviment per la pau i el pacifisme*
Giulio Marcon

Quadre des dels anys vuitanta fins l'actualitat. Les herències culturals (no violència, tradicions pacifistes, religions) i polítiques (nova esquerra, llibertaris, ecologistes, feminisme, esquerra, solidaritat internacional, tercer món, antiimperialisme, esquerra extraparlamentària) que defineixen els moviments dels anys vuitanta. L'evolució de la no-violència com a teoria i pràctica. Els punts de vista sobre la violència, sobre la guerra i sobre l'amenaça nuclear. El rebuig de la *realpolitik* i de la lògica de potències dels estats. La cerca d'alternatives a la guerra i la resolució de conflictes. L'emergència de les noves guerres (Balcans, Iraq i Afganistan, etc.) i el desenvolupament de l'oposició a les intervencions militars a l'estranger. Les maneres de ser i les relacions amb les institucions, la política dels estats, els partits, les institucions supranacionals (OTAN, ONU, UE). Les relacions amb l'opinió pública i amb els mitjans de comunicació. Subjectivitat i pràctiques polítiques des de baix. Són cultures majoritàries i polítiques de minories?

3. *Pacifisme contra* realpolitik
El desafiament a la política internacional i a les relacions amb les institucions
Rafael Grasa

La conceptualització de la seguretat a la Guerra Freda i després. La crítica de l'enfocament de les relacions internacionals, de la *realpolitik*, de la cursa pel rearmament, de l'equilibri i de l'amenaça nuclear. La idea de seguretat comuna, desarmament i seguretat humana. Com evolucionen les visions i de les relacions amb el sistema de relacions interestatals: aliances (OTAN), tractats, diplomàcia, ONU. La idea de diplomàcia des de baix i de relacions directes entre moviments de diferents països. La ONU dels Pobles i altres experiències semblants. La dimensió transnacional dels moviments i el desafiament al monopoli dels estats en les relacions internacionals.

4. *Com es pot analitzar l'impacte dels moviments socials?*
Donatella della Porta

Existeix un buit d'atenció sobre l'impacte que han tingut els moviments i més concretament el pacifisme a Europa. Quins són els diferents punts de vista per a valorar-ho? S'han d'afrontar diverses qüestions: l'interior de la societat civil i les cultures polítiques; les forces polítiques i els partits, l'evolució de

dei maggiori paesi, focus su Italia e Spagna. Individuazione dei temi più analizzati e delle lacune nella letteratura, degli approcci prevalenti, dei limiti delle conoscenze.

2. *Le culture politiche del movimento per la pace e del pacifismo*
Giulio Marcon

Quadro dagli anni '80 a oggi. Le eredità culturali (nonviolenza, tradizioni pacifiste, religioni) e politiche (nuova sinistra, libertari, ecologisti, femminismo, sinistra, solidarietà internazionale, terzomondismo, antimperialismo) che definiscono i movimenti degli anni '80. L'evoluzione della nonviolenza come teoria e pratica. I punti di vista sulla violenza, sulla guerra, sulla minaccia nucleare. Il rifiuto della *realpolitik* e della logica di potenza degli stati. La ricerca di alternative alla guerra e soluzione dei conflitti. L'emergere delle nuove guerre (Balcani e poi Iraq, Afghanistan, etc) e lo sviluppo dell'opposizione a interventi militari all'estero. I modi di vedere e i rapporti con le istituzioni, la politica degli stati, i partiti, le istituzioni sovranazionali (Nato, Onu, EU, negoziati). I rapporti con le opinioni pubbliche e i media. Soggettività e pratiche politiche dal basso. Culture maggioritarie e politiche di minoranze?

3. *Pacifismo contro* realpolitik.
La sfida alla politica internazionale e i rapporti con le istituzioni
Rafael Grasa

La concettualizzazione della sicurezza nella guerra fredda e dopo. La critica dell'approccio delle relazioni internazionali, della *realpolitik*, della corsa al riarmo, dell'equilibrio del terrore nucleare. L'idea di sicurezza comune, disarmo, sicurezza umana. Come evolvono le visioni e i rapporti con la diplomazia e la politica degli stati. Le visioni e i rapporti con il sistema di relazioni interstatali: alleanze (Nato), negoziati, diplomazia, ONU. L'idea di diplomazia dal basso e di rapporti diretti tra movimenti di paesi diversi. L'Onu dei popoli e le esperienze simili. La dimensione transnazionale dei movimenti e la sfida al monopolio degli stati dei rapporti internazionali.

4. *Come si può analizzare l'impatto dei movimenti sociali?*
Donatella della Porta

C'è un vuoto di attenzione sull'impatto che hanno avuto i movimenti e il pacifismo in particolare in Europa. Quali sono gli approcci per valutarlo? Si devono affrontare diversi fronti: gli effetti all'interno della società civile e nelle culture politiche; l'impatto sulle forze politiche e i partiti, con l'evoluzione delle loro

les seves posicions; les polítiques dels governs i de les altres aliances militars, les decisions sobre armament, despesa militar, guerres, etc. Com podem llegir els efectes del pacifisme des dels anys vuitanta fins a l'actualitat a Europa en aquests termes?

5. *Protestes i polítiques del moviment per la pau a Itàlia*
Mario Pianta

1. La pau, una vella idea
2. La dinàmica de les armes: guerra freda i nous conflictes
3. La dinàmica de la pau: valors, persones, pràctiques
4. Els moviments dels anys vuitanta
5. Els moviments i les guerres dels Balcans
6. Els moviments i les guerres d'Orient Mitjà
7. Protesta, testimoni, lobby, accions als llocs de conflicte, proposta d'alternatives
8. Les alternatives a les armes: solució de conflictes, ordre internacional
9. Les alternatives a la injustícia: equitat, sostenibilitat, democràcia global
10. L'impacte dels moviments per la pau: la pau és el camí

6. *Protestes i polítiques del moviment per la pau a Espanya*
Jose Luis Gordillo

1. Els orígens
2. De la Guerra Freda i l' OTAN als nous conflictes
3. La dinàmica de la pau: valors, persones i pràctiques
4. Els moviments dels anys vuitanta
5. Els moviments i les guerres dels Balcans
6. Els moviments i les guerres d'Orient Mitjà
7. Protesta, testimoni, lobby, accions als llocs de conflicte, proposta d'alternatives
8. Les alternatives a les armes: solució de conflictes, ordre internacional
9. Les alternatives a la injustícia: equitat, sostenibilitat, democràcia global
10. L'impacte dels moviments per la pau: la pau és el camí

posizioni; l'impatto sulle politiche dei governi e delle alleanze militari, con le decisioni su armi, spesa militari, guerre, etc. Come possiamo leggere in questi temini gli effetti del pacifismo dagli anni '80 a oggi in Europa?

5. ***Proteste e politiche del movimento per la pace in Italia***
Mario Pianta

1. La pace, una vecchia idea
2. La dinamica delle armi: la guerra fredda e i nuovi conflitti
3. La dinamica della pace: valori, soggetti, pratiche
4. I movimenti degli anni '80
5. I movimenti e le guerre dei Balcani
6. I movimenti e le guerre in Medio oriente
7. Protesta, testimonianza, lobby, azione nei luoghi dei conflitti, proposta di alternative
8. Le alternative alle armi: soluzione dei conflitti, ordine internazionale
9. Le alternative all'ingiustizia: equità, sostenibilità, democrazia globale
10. L'impatto dei movimenti per la pace: la pace è la via

6. *Proteste e politiche del movimento per la pace in Spagna*
José Luis Gordillo et al.

1. Le origini
2. Dalla guerra fredda e la Nato ai nuovi conflitti
3. La dinamica della pace: valori, persone, pratiche
4. I movimenti degli anni '80
5. I movimenti e le guerre dei Balcani
6. I movimenti e le guerre im Medio oriente
7. Protesta, testimonianza, lobby, azione nei luoghi dei conflitti, proposta di alternative
8. Le alternative alle armi: soluzione dei conflitti, ordine internazionale
9. Le alternative all'ingiustizia: equità, sostenibilita', democrazia
10. L'impatto dei movimenti per la pace.

PROGRAMA SEMINARI

ACTE PREVI

28 octubre 2010 · 18-20 h: Tertúlia oberta al públic
Les experiències del moviment per la Pau a Itàlia i a Espanya
Le esperienze del movimento per la pace in Italia e in Spagna
Luciana Castellina
Francesc Tubau
ICIP · Gran Via 658 · Barcelona

SEMINARI "LA PAU EN MOVIMENT"

DIVENDRES 29 OCTUBRE 2010

9-9.45 h
Salutacions i presentació. Introducció del seminari
Tica Font
Rafael Grasa
Mario Pianta

9.45-11.30 h · Primera sessió
La cultura política del moviment per la pau
Le culture politiche dei movimenti per la pace

Presentació de ***Giulio Marcon*** (15 min)
4 intervencions programades, dos espanyols i dos italians (10 min)
DEBAT

11.45-12 h · Pausa

12-14 h · Segona sessió
Pacifisme versus *realpolitik*.
Política internacional i comparació amb les institucions
Pacifismo contro realpolitik.
Politica internazionale e rapporti con le istituzioni

Presentació de ***Rafael Grasa*** (15 min)
4 intervencions programades, dos espanyols i dos italians (10 min)
DEBAT

14-15 h · Dinar

15-16.45 h · Tercera sessió
El pacifisme a Europa i als llocs de conflicte
Il pacifismo in Europa e nei luoghi dei conflitti

Presentació de ***Javier Alcalde*** (15 min)
4 intervencions programades, dos espanyols i dos italians (10 min)
DEBAT

16.45-17 h · Pausa

17-17.30 h
Com es pot analitzar l'impacte dels moviments socials?
Come si può analizzare l'impatto dei movimenti sociali?
Presentació de ***Donatella della Porta*** (30 min)

17.30-19.15 h
Discussió al voltant de les tres sessions
Discussione sulle tre sessioni

Jordi Calvo (resum de les tres sessions: punts d'acord i desacord, 10 min)
2 intervencions programades (10 min)
DEBAT

19.15-19.30 h · Pausa

19.30-21 h · Visita turística

21-23 h · Sopar

DISSABTE 30 OCTUBRE 2010

Quarta sessió (doble):
El moviment per la pau a Itàlia i a Espanya
Il movimento per la pace in Italia e Spagna

9.00-11 h
Protesta i política del moviment per la pau a Itàlia
Proteste e politiche del movimento per la pace in Italia

Presentació de ***Mario Pianta*** (15 min)
4 intervencions programades, dos espanyols i dos italians (10 min)
DEBAT

11-11.15 h · Pausa

11.15-13.00 h
Protesta i política del moviment per la pau a Espanya
Proteste e politiche del movimento per la pace in Spagna

Presentació de ***José Luis Gordillo*** (15 min)
2 intervencions programades, dos espanyols i dos italians (10 min)
DEBAT

13-14.30 h
Síntesi/Discussió de la sessió:
Intruducció ***Mario Diani*** (15 min)

Conclusions i propostes pel futur
Rafael Grasa, Javier Alcalde

DEBAT

14.30-15.30 h · Dinar

PARTICIPANTS ITALIANS

Mario Pianta, Università di Urbino

Giulio Marcon, Sbilanciamoci, ex portavoce Associazione per la pace, ICS

Donatella della Porta, European University Institute

Luciana Castellina, ex parlamentare italiana ed europea

Flavio Lotti, Tavola della Pace, Perugia, ex portavoce Associazione per la pace

Giuliana Sgrena, periodista del Manifesto, Comitati per la pace anys 80, autora de llibres sobre l'Iraq

don Albino Bizzotto, Beati i costruttori di pace, Padova

Lisa Clark, iniziative a Sarajevo, Beati i costruttori di pace

Giuliano Pontara, filòsof Universitat d'Estocolm, expert de noviolència

Antonio Mazzeo, comitati per la pace sicilians

Giorgio Gallo, professor d'informàtica de la Università di Pisa, Scienziati per il disarmo

Giuliano Colombetti, CNR-Università di Pisa, Scienziati per il disarmo

Gianni Alioti, responsable internacional sindicat Fim-Csil

Ester Fano, Fondazione Basso, Xarxa ebrei contro l'occupazione

Franco Voltaggio, editor del llibre "Filosofi per la pace"

Fabio Alberti, Un ponte per...

Mario Diani, Professor ICREA Universitat Pompeu Fabra

PARTICIPANTS CATALANS I ESPANYOLS

Francesc Tubau, membre de la Plataforma Aturem la Guerra

Rafael Grasa, professor de Relacions Internacionals de la Universitat Autònoma de Barcelona i President de l'ICIP.

Tica Font, directora de l'ICIP.

José Luis Gordillo, professor de Filosofia del Dret de la Universitat de Barcelona

Jordi Armadans, director de Fundació per la Pau.

Alfons Banda, president de la Fundació per la Pau

Tomàs Gisbert, membre del Centre d'Estudis Delàs de Justícia i Pau

Pere Ortega, coordinador del Centre d'Estudis Delàs de Justícia i Pau

Fèlix Saltor, professor de dret internacional públic de la Universitat de Barcelona i President de l'Institut de Drets Humans de Catalunya

Martí Olivella, director de Nova, Centre per a la Innovació Social

Vicenç Fisas, director de l'Escola de Cultura de Pau de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i Titular de la Càtedra UNESCO sobre Pau i Drets Humans a la UAB.

Javier Alcalde, tècnic de recerca de l'ICIP

Jaume Botey, professor de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona

Maria Pilar Massana, membre de la Plataforma Aturem la Guerra

Alejandro Pozo, membre del Centre d'Estudis Delàs de Justícia i Pau i assessor polític de Metges sense Fronteres

Jordi Calvo, membre del Centre d'Estudis Delàs de Justícia i Pau

Jaume Saura, professor de Dret Internacional Públic de la Universitat de Barcelona i President de l'Institut de Drets Humans de Catalunya

José Ángel Ruiz Jiménez, professor d'Història Contemporània de la Universitat de Granada i membre de l'Institut de la Pau i els Conflictes de la mateixa Universitat

Anna Bastida, professora de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat de Barcelona

Xavier Badia, director de l'Oficina de Promoció de la Pau i els Drets Humans de la Generalitat de Catalunya

Rafael Luna, membre del Parlament de Catalunya, Grup del Partit Popular i de la Comissió de solidaritat i desenvolupament del Parlament de Catalunya

Elena Grau, cap de l'àrea de formació i difusió de l'ICIP

Aitor Díaz, doctorand per la Universitat de Barcelona, Departament de Dret Constitucional i Ciència Política

Paco Cascón, activista noviolent i professor de cursos i tallers sobre educació per la pau

Rita Huybens, presidenta de la Lliga dels drets dels pobles i vicepresidenta de la Federació catalana de ONG de Drets Humans

Imanol Zubero, professor de sociologia de la Universitat del País Basc. Va ser un dels promotors de Gesto por la Paz.

Gabriela Serra, membre de diversos col·lectius per la pau i el desenvolupament

Pepe Beúnza, primer objector de consciència de l'estat espanyol i membre de Nova

Salvador Martí, professor de ciència política de la Universitat de Salamanca

Pere Vilanova, catedràtic de Ciència Política de la Universitat de Barcelona

Mònica Sabata, psicòloga i membre de la Junta de Govern de l'ICIP

INTERNATIONAL CATALAN INSTITUTE FOR PEACE

GRAN VIA DE LES CORTS CATALANES 658, BAIXOS
08010 BARCELONA (SPAIN)
T. +34 93 554 42 70 | F. +34 93 554 42 80
ICIP@GENCAT.CAT | WWW.ICIP.CAT

DOCUMENTS ICIP

2010/1

Jornades del Moviment per la Pau
13 i 14 DE NOVEMBRE DE 2009

2010/2

The Barcelona Forum on Decentralized Governance and Conflict Prevention.
6-8 JULY 2009

2010/3

Midiendo la paz. Iniciativas, limitaciones y propuestas.
MARZO 2010

2010/3

Measuring peace. Initiatives, limitations and proposals.
MARCH 2010

2010/4

Condicions per a la consolidació de la Pau a Costa d'Ivori.
SETEMBRE 2010

2010/4

Conditions pour la consolidation de la paix en Côte d'Ivoire.
SEPTEMBRE 2010

2011/5

Pau, Conflicte i Seguretat a l'Àfrica.
NOVEMBRE 2010

All numbers available at / Tots els números disponibles a:
www.gencat.cat/icip/

INTERNATIONAL
CATALAN
INSTITUTE

FOR PEACE

GRAN VIA DE LES CORTS CATALANES 658, BAIX
08010 BARCELONA (SPAIN)
T. +34 93 554 42 70 | F. +34 93 554 42 80
ICIP@GENCAT.CAT | WWW.ICIP.CAT